

Martin Maier SJ

PEDRO ARRUPE

svjedok i prorok

Naslov izvornika: Martin Maier, Pedro Arrupe – Zeuge und Prophet,
ISBN 978-3-429-02935-7

Nakladnik: Isusovačka služba za izbjeglice
Za nakladnika: Stanko Perica SJ

Preveo: Petar Galauner SJ

Lektura: Katarina Novak

Redaktura: Tvrtko Barun SJ, Stanko Perica SJ

Grafička priprema i oblikovanje: Hrvoje Orlović

Tisak: Tiskara Markulin, Zagreb

ISBN 978-953-49411-0-2

Martin Maier SJ

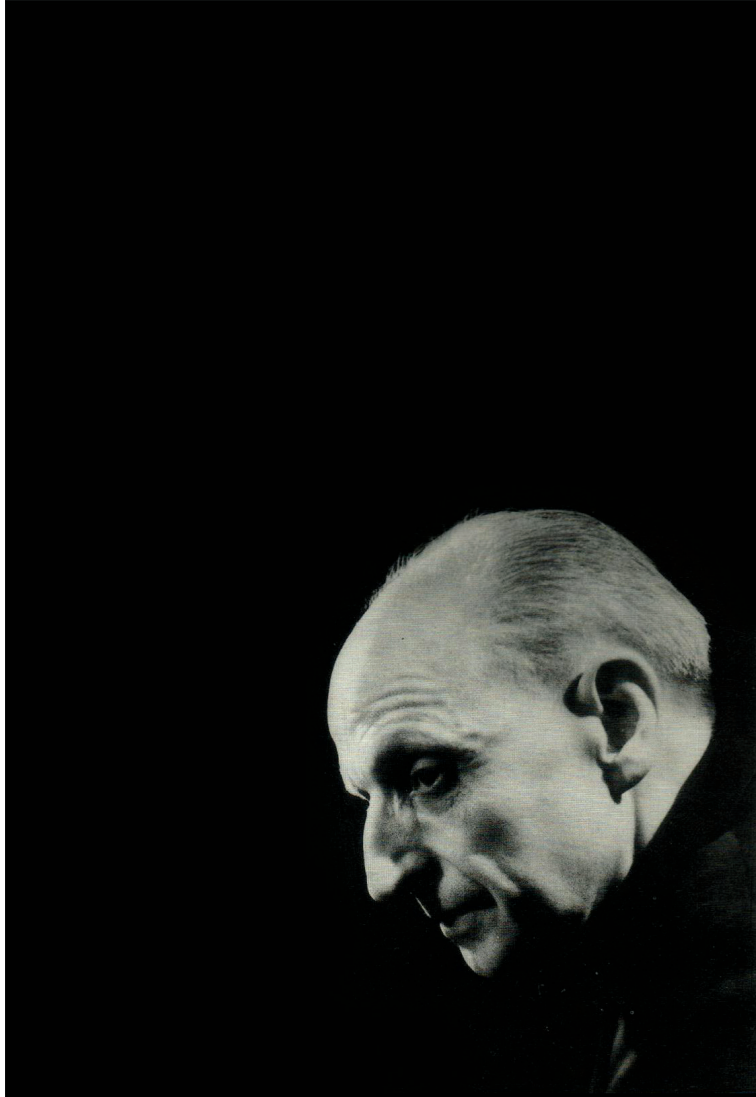
PEDRO ARRUPE

svjedok i prorok

ISUSOVAČKA SLUŽBA ZA IZBJEGLICE

Zagreb, 2021.

Sadržaj

Predgovor	9
Uvod	15
1. Životni put Pedra Arrupea	19
Djetinjstvo i studij medicine	20
Ulazak u Družbu Isusovu	23
Misionar u Japanu	26
Vrhovni poglavar Družbe Isusove	29
Karizma vjerodostojnosti	33
2. Vjera i pravda	37
Spasenje čitavog čovjeka	39
Bog želi pravdu	42
Siromasi su Kristovi zastupnici	44
Od milostinje prema strukturama	47
Teško pitanje politike	50
Otajstvo Božje u siromasima	52
Progonstvo radi pravde	54
3. Inkulturacija	57
Inkulturacija znači novo stvaranje	59
Inkulturacija kod sv. Ignacija	61
Inkulturacija i u Europi	65

4. Sukobi	67
Duh Sveti djeluje u prepirkama	69
Unutarnji konflikti	71
Bezgranično povjerenje	73
Isusovci i pape	75
Pitanje gradusa – stupnjeva	77
Zaoštrene poteškoće	80
Papin zahvat	83
Plodnost u konfliktima	85
5. Univerzalnost	87
“Što univerzalnije, to božanskije”	89
Neograničenost u snovima i briga za sitnice u detaljima	91
Novi međunarodni poredak	93
Civilizacija skromnosti	97
6. Duhovno srce Pedra Arrupea	101
Isus Krist	102
Povezivanje suprotnosti	104
Milost nesigurnosti	107
Literatura	112
O autoru	114

PREDGOVOR

Kada bi vrijeme imalo boju zacijelo bi bila riječ o nekoj vrlo blijedoj nijansi. Obavijena vremenom stvarnost zamire, nestaje, gubi uvjerljivost. Ipak, postoje iznimni ljudi koji ono vrijeme koje im je pruženo oboje tako žarko da vremenska distanca učini njihovu sliku još izražajnijom. Ti eksperti za znakove vremena sjaje u svome i u budućim naraštajima, dajući nam konture koje usmjeravaju i naše ideale. Jedan je od takvih Pedro Arrupe. U vremenu kada obilježavamo 40. obljetnicu njegovog osnutka JRS-a i 30 godina od njegove smrti, ideje i djelo ovog isusovca čine se aktualnijima nego ikad.

Za Arrupea se ne bi moglo reći da je bio čovjek ispred svog vremena. Biti takav znači pružati vrsne poticaje i uvide, ali se u svom vremenu baš i ne snalaziti, biti distanciran od ljudi i događaja, biti

prepoznat tek u budućnosti. Arrupe je, pak, u svom vremenu bio duboko prisutan. Dao se njime oblikovati i želio ga je preoblikovati nabolje. Putem mnogih upravljačkih pozicija koje je držao, ponajprije one generala Isusovačkog reda, tražio je najefikasnije načine kojima će odgovoriti izazovima svoga vremena. Moglo bi se zato možda reći kako je bio iznad svog vremena. Naime, uočavao je i razumijevao fenomene i procese svoga doba, pristupao im kritički, konstruktivno i efikasno. Bio je čovjek za izazove, koji je znao problemima pogledati u oči i ustrajno nastojati na njihovu rješavanju.

Ovaj nadvremenski mentalitet ima svoja jasna ishodišta i dinamičan put razvoja. Upravo to opisuje kratak životopis iz pera isusovca Martina Mayera koji stavljamo pred čitatelja. Jasno je kako se takvom poslu nije moglo pristupiti na jednostavnoj faktografskoj razini, već bivajući suputnikom na Arrupeovu životnom putovanju, pohodeći ključne dionice njegova životna hodočašća, uočavajući pritom silnice koje su ga nadahnjivale i vodile. Baš zbog toga hrvatski prijevod ove knjige nije mogao bolje osmisliti nitko doli p. Petra Galaunera, koji je s Arrupeom živio u Rimu na funkciji regionalnog asistenta Slavonske asistencije.

Za Arrupea se kaže da je bio drugi Ignacije Lojolski, slika osnivača Družbe Isusove. Baš iz razloga što je svoj životni portret, svoj identitet, tako jasno oslikao, lako je u njemu prepoznati one bitne odlike ignacijevskog mentaliteta. To su one osobine i sklonosti koje bi trebale oslikavati svjetonazor svakog isusovca, ali i isusovačkih poduhvata. Prilikom proslave 40. obljetnice JRS-a, aktualni isusovački general Arturo Sosa, istaknuo je kako ta organizacija “nije osnovana da bi bila tek jedna od mnogih nevladinih

organizacija koje se bave izbjeglicama i migrantima; ona je osnovana iz iskustva suosjećanja i blizine koje je Arrupe osjetio spram Vijetnamaca koji su bježali od rata”.

JRS, dakle, u svom ishodištu ima Arrupeov mentalitet i pozvan je uvijek mu se vraćati. To je mentalitet građenja mostova između kultura, koji je Arrupe brižno njegovao tijekom 27-godišnjeg djelovanja u Japanu. To je kultura bliskosti, koju je Arrupe izražavao bezgraničnom pažnjom prema svakom sugovorniku, do mjere da je u polu-šali razgovaranje s ljudima nazivao svojim hobbijem. Iako upućeni svim ljudima, trebali bi imati “preferencijalnu opciju za siromašne”, kako se Arrupe izrazio u pismu isusovcima iz 1968., a što će kasnije postati jedno od načela socijalnog nauka Crkve. Druga njegova sintagma koja je ušla u kolektivno sjećanje je “muškarci i žene za druge”, prvi put izgovorena 1973. u Valenciji, kojom zahtijeva da nas vjera inspirira u zauzimanju za pravdu. Sve je to plod Arrupeovog optimističnog mentaliteta kojim izlazi iz zatvorenosti i autoreferentnosti, te time odgovara na poziv Dugog vatikanskog koncila. Takav mentalitet pobuđuje imaginaciju, energičnost i proaktivnost. JRS je konkretan plod tih vrijednosti i u njima nalazi svoju orijentaciju dok plovi morem vremena.

Arrupe je i sam imao iskustvo izbjeglištva: bio je skolastik kad su 1932. isusovci protjerani iz Španjolske. Tu je stvarnost izbliza doživio i sv. Ignacije, kada su tijekom ekstremne zime 1538. godine tisuće ljudi došle u Rim iz obližnjih gradova, a malo ih je uspijevalo ondje naći zaklon i adekvatnu hranu. Mnogi su bili prisiljeni spavati vani, što je umnažalo broj smrtnih slučajeva. Ignacije i njegovi “prijatelji u Gospodinu” te su se godine brinuli za vremenite potrebe više od 3.000 izbjeglica. Ta je osobna involviranost

prvih isusovaca za Arrupea bila model praćenja i služenja. Kako bi se pritom postiglo ono isusovačko “više” (magis) jasno je bilo da se socijalni problemi ne mogu rješavati samo karitativno, nego im se mora pristupiti strukturalno, čak i onda kada treba ući u sukob sa strukturama grijeha. Uz praćenje i služenje potrebno je, dakle, i zagovaranje, kao treća dimenzija rada JRS-a.

1980. godine, u vrijeme osnutka JRS-a, na svijetu je bilo oko 5 milijuna izbjeglica, dok ih je danas oko 80 milijuna. Ta činjenica dobro pokazuje istinitost Arrupeovih riječi o tome kako je u suvremeno doba tehnički napredak išao puno brže od razvoja moralnih i etičkih snaga čovjeka. Konstantne i cikličke socijalne i ekonomske krize mogu se, po Arrupeu, riješiti jedino novim civilizacijskim modelom. Umjesto “društva pohlepe” zagovarao je “društvo skromnosti”, videći u skromnosti i ograničenom stilu života jedini način opstanka čovječanstva.

Dalekovidnost ove ideje potvrđuje papa Franjo, koji u naše vrijeme poziva sve da preuzmu odgovornost spram budućnosti. U enciklici “Fratelli tutti” upozorava kako prevladavajući civilizacijski model ljude vrednuje kao potrošače, te ih unatoč globalizaciji udaljava jedne od drugih promičući individualne interese, ali slabeći zajedničarsku dimenziju života. Novi civilizacijski model Papa vidi u izgradnji kulture susreta, paradigme koje se očituje u našem odnosu spram stranaca. Iz toga proizlazi civilizacijska odgovornost JRS-a, koju Papa ističe u pismu čestitke za 40. obljetnicu: “Vaše vjedočenje Božje ljubavi u služenju izbjeglicama i migrantima ključno je za izgradnju te kulture susreta, koja jedina može pružiti temelj za autentičnu i trajnu solidarnost u ime naše ljudske obitelji.”

Isusovačka služba za izbjeglice vidi izdavanje ove knjižice kao dio svog doprinosa kulturi susreta. Osvrćući se na izvore, jasnije možemo gledati prema budućnosti. Ponosni na te izvore, želimo ih ponuditi i drugima. Kao što i Katolička crkva Arrupeov lik želi ponuditi za uzor svijetu, i stoga je 2018. godine započela proces njegove kanonizacije. Dijeljenje i primanje je znak otvorenosti, afirmacija potrebe za zajedništvom. Radujemo se što će nas čitatelji moći na ovom putem susresti, upoznati, i sigurni smo, zavoljeti.

p. Stanko Perica, ravnatelj JRS-a u Jugoistočnoj Europi

U Zagrebu, 14. studenoga 2020., na 40. obljetnicu JRS-a

UVOD

Kad je Pedro Arrupe 22. svibnja 1965. bio izabran za dvadeset i osmog vrhovnog poglavara Družbe Isusove, bio je potpuno iznenađen. "I što ću sada učiniti?" bilo je njegovo prvo pitanje patru Joséu Oñateu koji je kraj njega sjedio. Taj pater mu je dao približni odgovor: "To je potpuno jasno: zadnji puta poslušati." Ipak p. Oñate se prevario. Pape su Arrupea u tih 18 godina njegova generalata stavljali na teška iskušenja poslušnosti. Tijekom deset godina njegove bolesti, nakon moždanog udara, ispunila se na njemu riječ Isusova, ispisana ispod slike Petrova razapinjanja koja je stajala u njegovoj bolesničkoj sobi: "Kad si bio mlađi, opasivao si se sam i hodio kud si htio. Ali kad ostariš, raširit ćeš ruke svoje i drugi će te opasivati i voditi kamo ti ne bi htio." (Iv 21,18)

Španjolski životopisac njegove biografije Pedro Miguel Lamet nazvao je Pedra Arrupea, koji bi 2017. navršio 110. godinu života, "eksplozijom u Crkvi." Bask po porijeklu, Arrupe je jedna od najznačajnijih i najpoznatijih crkvenih ličnosti u postkoncilskom razdoblju. I nakon smrti zrači snagom inspiracije. Nisam imao priliku osobno ga sresti. Ipak, posredstvom ljudi koji su ga dobro poznavali, a i iz njegovih spisa, oblikovao sam njegovu živu sliku. Ljudski gledano, morao je biti neobično privlačan i simpatičan. Svojim smiješkom, koji je razoružavao, ovladavao bi i najtežim situacijama. Fascinacija, koja je izvirala iz njegove osobnosti, bila je povezana s njegovom vjerodostojnošću. On je živio ono što je naviještao. On je stavljao, govoreći sa sv. Ignacijem, ljubav više u djela nego u riječi. Teorija i praksa bile su kod njega usklađene.

U mojim razgovorima s ljudima iz Arrupeova okružja, kojima se može vjerovati, čula bi se prije ili poslije, ali gotovo uvijek rečenica: “Bio je svetac.” Ironija je crkvene povijesti što neke ljude, čija je svetost problematičnija od Arrupeove, Crkva puno brže i ranije uzdigne “na čast oltara”. U jednom razgovoru s Vincentom O’Keefeom, jednim od njegovih najužih suradnika i prijatelja, on je usputno izjavio: “Vjerujem da Družba Isusova još nije shvatila sve što joj je Bog po patru Arrupeu htio priopćiti.” O’Keefe je naknadno to i potvrdio. U ovom svesku idem za tim da osjetimo neke od tih poticaja.

Drugi vatikanski koncil tražio je od redovničkih zajednica suvremenu obnovu povratkom duhu njihovih izvora. Arrupe si je to uzeo za glavni zadatak u vrijeme svog generalata. U stvaralačkoj vjernosti pretočio je najvažnije principe ignacijevske duhovnosti u današnje vrijeme. Kao što je sv. Ignacije svrhu Reda sažeo riječima “veća slava Božja” i “pomagati dušama”, tako je za Arrupea poslanje Reda u današnjem svijetu usredotočeno na riječi “borba za vjeru i pravdu”. Bio je prvi koji je uveo u Crkvu pojam inkulturacije i time proročanski otvorio nove puteve susretanja kršćanske vjere i različitih kultura. Za njegova upravljanja Redom nastala je jedna od najtežih kriza između isusovačkog reda i Svete stolice. Ipak, ta je kriza imala dublji temelj u postkoncilskim raspravama o ispravnom tumačenju Drugog vatikanskog koncila pa samim time to nije bio samo problem Reda.

Arrupe je bio blizak različitim kulturama, svjetski građanin. Svojim 27-godišnjim djelovanjem u Japanu postao je velikim graditeljem mosta između Istoka i Zapada. Njegovo poimanje svijeta bilo je univerzalno. Time je postao pretečom globalizacije. Mnogo

prije pokreta ekologije, on je predviđao da nezaustavljiv konzumizam ugrožava prirodne temelje života. Zalagao se za “Društvo skromnosti” – zahtjev koji danas postaje aktualniji.

Tajna njegove osobnosti bila je utemeljena u dubokoj povezanosti s Kristom. On je znao o Kristu i s Kristom govoriti jednom zadivljujućom i privlačnom živahnošću. Jedna od njegovih najdubljih rečenica glasi: “Još nikada nismo bili tako blizi Gospodinu jer još nikada nismo bili tako nesigurni.”

Možemo si postaviti pitanje, nije li u međuvremenu Arrupeovo vrijeme prošlo, nije li možda jedna vrsta nostalgije baviti se njime? Neki njegovi tekstovi napisani su optimizmom i zanosom koji mi danas ne možemo tako prihvatiti. I zanosno je raspoloženje povezano s Koncilom nestalo. Ipak, p. Karl Rahner ocijenio je u jednoj povijesnoj perspektivi da bi provedba Drugog vatikanskog koncila smjela trajati i 100 godina. Ako su zadnje generalne kongregacije nastojale poticaje Koncila za isusovački red učiniti plodnima, tada će provedba onoga o čemu se ovdje govori iziskivati svoje vrijeme. I 35. generalna kongregacija Reda početkom 2008. godine, kao i 36. u rujnu 2016., smatrala je da ne treba stvarati nove velike dokumente i dekrete, nego tražiti puteve kako ostvariti ono što su prijašnje skupštine Reda već rekle i dobro zacrtale. U tom smislu dobro se je sjetiti Pedra Arrupea, kojega nemali broj ljudi smatra najznačajnijim vrhovnim poglavarom Družbe Isusove od vremena sv. Ignacija.

1

**Životni put
Pedra Arrupea**

Djetinjstvo i studij medicine

Pedro Arrupe Gondra rodio se 14. studenog 1907. u Bilbau, Španjolskoj, kao najmlađe od petero djece. Ima četiri starije sestre. Otac mu je bio arhitekt, a majka kćerka liječnika. Oboje su bili duboki vjernici. Obitelj je slovila kao dobrostojeća. Pedro je bio izrazito živahno dijete i odličan učenik. U jedanaestoj godini postao je član Marijine kongregacije. U njezinom listu “Cvijeće i plodovi” mladi je Arrupe u ožujku 1923. objelodanio manji prilog o sv. Franji Ksaverskom, o Japanu i misijama. Tada on još nije naslućivao da će petnaest godina kasnije i sam kao misionar krenuti stopama Franje Ksaverskog – u Japan.

U istoj godini počeo je studirati medicinu u Madridu. Pedro Arrupe je bio izvanredan student. Posebno je volio glazbu. Često je posjećivao operu. Svojim lijepim baritonskim glasom on će u Japanu, a i kasnije, kao vrhovni poglavar, u posebnim zgodama rado zapjevati. U razdoblju studija medicine pojavila se i mala ljubavna priča sa sestrom jednog isusovca iz Kolumbije. Arrupe je se možda prisjećao, kad je kasnije kao vrhovni poglavar među poželjnim pretpostavkama za mladića koji želi postati isusovac, spominjao i iskustvo zaljubljenosti.

Prijatelj sa studija Enrique Chacón pozvao ga je da postane član Konferencije sv. Vinka pa da posjećuju siromašne obitelji u predgrađu Madrida. Prvi put u životu susreo se sa socijalnom bijedom i nepravednim društvenim okolnostima. On se toga sjećao: “Iskreno priznajem, bio je to novi svijet za mene. Susreo sam strašnu

muku bijede i napuštenosti. Udovice s teretom djece, koje su pro-sile kruha i nitko im ga nije mogao dati. Bolesnici koji traže milo-stinju za lijekove... i prije svega djeca, mnogo djece, jedna napola zapuštena, druga zlostavljana; većina nedovoljno obučena i sva najčešće gladna." Arrupe i Chacón su se odlučili pod dojmom toli-ke bijede odreći svojih posjeta slastičarni "La India" te tako ušte-đeni novac dijeliti siromasima Madrida.

Tijekom treće godine studija medicine Arrupe je doživio osob- nu krizu i pitao se o smislu i smjeru vlastitoga života. Velikom žalošću ga je ispunila očeva smrt. Pedro je postao glava obitelji svojim sestrama. Kratko nakon toga on je išao sa sestrama na ho- dočašće u Lurd. Kao student medicine dobio je posebno dopušte- nje da smije pregledavati bolesnike. U srpnju 1926. svjedočio je trima izvanrednim ozdravljenjima: jedna je uzeta redovnica pro- hodala kad je ugledala monstrancu; žena u zadnjem stadiju raka u želucu je u roku od tri dana ozdravila; mladić s dječjom paralizom za euharistijskog blagoslova ustao je iz svojih invalidskih kolica. U osvrtu na te događaje piše: "Osjećao sam Boga u njegovim ču- desima tako blizu da me je snažno privukao k sebi. Ja sam ga gle- dao tako blizu u onima koji trpe, koji plaču, koji su u ovom životu napušteni i izgubljeni da se u meni rodila žarka želja nasljedovati Ga u dragovoljnoj blizini onima koji u ovom svijetu ništa ne znače, koje društvo prezire jer čak ni ne naslućuje da pod tolikim patnja- ma postoji živa duša."

Pedra Arrupea nisu u prvom redu dirnula čudesna ozdravljenja, nego blizina Božja koja se očituje u patnicima. Kao i u evanđeljima, čudesa su znakovi Božjeg čudotvornog djelovanja u svijetu i zna- kovi posebne ljubavi prema siromasima i prezrenima. U tome Ga Arrupe želi nasljedovati.

Pod utjecajem iskustva iz Lurda sazrijela je njegova odluka da postane isusovac. U antiklerikalnom ozračju sveučilišta ta je odluka primljena negativno. Njegov profesor medicine Juan Negrín, kasnije predsjednik Španjolske, označio ju je kao veliki gubitak za medicinu (to što napušta svoju medicinsku karijeru). Posebno teško pao je njegov odlazak u redovnike njegovim sestrama: “To su bili veoma teški trenuci. Mnogo su plakale jer je rastanak bio veoma težak. Ali ne mogu im ni najmanje predbacivati zbog nastojanja da me zadrže protiv jedne Volje koja je posve jasno dolazila od Gospodina.”

On je svojim sestrama za to bio vrlo zahvalan i naglašavao da njegova bol nije bila manja od njihove.

Ulazak u Družbu Isusovu

Pedro Arrupe stupio je u novicijat Baskijske provincije u Loyoli 25. siječnja 1927. godine. Već u novicijatu dolazila je do izražaja tipična crta njegova karaktera: dobrohotan i otvoren s drugima, ali vrlo strog prema sebi samome. Umjesto jednog sata propisane molitve, on je molio dva sata dnevno. Imao je istančan osjećaj za humor. Kao vrhovni poglavar 1973. pisao je jednom učitelju novaka da se primarna zadaća njegove službe sastoji u obogaćivanju novaka mentalitetom Družbe. On taj mentalitet naziva *Forma Societatis*. Taj im duh treba približiti i svojim osobnim primjerom oduševiti novake za njega. Svoje prve zavjete položio je u prosincu 1928.

U sljedećem razdoblju formacije u junioratu Arrupe je bio duktor, predstavnik svoje subraće kod rektora. Tijekom osmodnevnih duhovnih vježbi 1929. pojavio se u njemu misionarski poziv. Odjednom mu je bilo posve jasno pred očima: Bog želi da ide u misije u Japan. Prije toga nije na to pomišljao. Pater koji ga je pratio utvrdio ga je u tom naumu. Arrupe je poslao pismo u Rim vrhovnom poglavaru p. Wladimiru Ledóchowskom s molbom da pođe u Japan. Primio je samo kratki odgovor koji ništa nije govorio o budućnosti. Nakon godinu dana pisao je ponovno i primio isti odgovor. Arrupe je bio duboko razočaran; kasnije, kao vrhovni poglavar, za sebe je rekao da bi on na slično pismo mladog isusovca jednako reagirao. Misionarski poziv se mora prokušati. Utješio ga je p. Ibero, rektor Loyole, koji je prorekao: “Ne brini se, Periko, ti ćeš poći u Japan.”

Svoj studij filozofije Arrupe je počeo 1931. godine u kolegiju Onja. Tu je doživio neka važna duhovna iskustva. Na jednom hodniku kolegija čuo je tajanstveni glas koji mu je rekao: "Bit ćeš prvi." Zatim je iskusio jedno nutarnje svjetlo u kojem mu je sve izgledalo kao novo. To podsjeća na iskustvo rasvjetljenja koje je imao sv. Ignacije Lojolski iznad rijeke Cardoner za vrijeme svog boravka u Manrezi. U svojoj autobiografiji, koju nazivamo "Hodočasnikova ispovijest", Ignacije je opisao to iskustvo: "Nekom je zgodom radi svoje pobožnosti išao do neke crkve, udaljene od Manreze nešto više od jedne milje (gotovo 2 km). Mislim da je zovu Sveti Pavao, a put vodi uz rijeku. Idući tako zaokupljen svojim pobožnostima, sjedne malko s pogledom prema rijeci koja je tekla duboko dolje. I dok je tamo sjedio, počеше mu se otvarati oči uma." Ignacije pokušava to iskustvo jasno analizirati: "Nije imao viđenje, nego je shvatio i spoznao mnoge stvari iz duhovnog života i iz područja vjere i naobrazbe. A sve to u tako veliku svjetlu da su mu sve stvari izgledale kao nove." br.30.

To iskustvo nije bilo viđenje u pravom smislu riječi, već je to bilo novo svjetlo, u kojem su mu se stvari ukazivale. To potpuno odgovara iskustvu prosvjetljenja koje Arrupe opisuje.

Političke prilike u Španjolskoj dovele su 1932. godine do ukinuća Družbe Isusove. Mladi su isusovci svoj studij morali nastaviti u belgijskom progonstvu u Marneffe. Preostala dva mjeseca boravka u Španjolskoj Arrupe je krenuo proučavati svezak *Monumenta Ignatiana*, povijesno izdanje izvora Reda o duhovnim vježbama: "To vrijeme čitanja, molitve i razmišljanja pomoglo mi je da temeljito uđem u misao i duhovnost sv. Ignacija." Teologiju je Arrupe studirao od 1933. do 1936. godine u Valkenburgu, u Nizo-

zemskoj, s njemačkim isusovcima. Tamo se kod poznatog moralnog teologa Franca Hürtha trebao specijalizirati u medicinskoj etici. To zajedničko vrijeme, provedeno s njemačkim isusovcima, bit će kasnije osobito važno za Arrupea, budući da je sjeveronjemačka isusovačka provincija bila zadužena za Japansku misiju. Među studentima u to vrijeme u Valkenburgu bio je i Alfred Delp, koga su kratko prije završetka rata nationalsocijalisti ubili zbog suradnje s grupom "Kreisauer Widerstandskreis" (grupom intelektualaca koja je razmišljala o svrgnuću Hitlera, op. prev.). Za Arrupea, Delp je bio mučenik.

Svećeničko ređenje je Pedro Arrupe primio 30. srpnja 1936. u Marneffe u drugom četrdesetoricom subraće iz svoje provincije. Zbog građanskog rata koji je izbio u Španjolskoj nitko od njegovih rođaka nije mogao prisustvovati ređenju. Arrupe je razvio veliku ljubav prema sv. misi. Njegova duhovnost bila je na poseban način euharistijski opečaćena. On duboko vjeruje u prisutnost Isusa Krista u euharistiji.

1936. godine provincijal ga je iznenada poslao u SAD na specijalni studij medicinske etike. Od 1937. do 1938. Arrupe je bio na trećoj probaciji (zadnjoj godini formacije) u Clevelandu, Ohiju. Ovdje je 7. lipnja 1938. primio tako dugo iščekivano pismo vrhovnog poglavara: "Nakon što sam pred Gospodinom promislio i s Vašim provincijalom porazgovarao, odredio sam Vas za misije u Japanu." Prije nego će krenuti u Japan, proboravit će još nekoliko mjeseci kao dušobrižnik u jednom strogom zatvoru u New Yorku. Za kratko vrijeme osvojio je srca zatvorenika. Rastanak mu je bio težak. S obzirom na svoje iskustvo sa zatočenicima piše: "Čini se da je mjesto svećenika uvijek na strani patnje."

Misionar u Japanu

30. studenog 1938. godine u luci Seattle (SAD) počela je njegova plovidba prema Japanu. Deset godina je na nju čekao. Kad je stigao, zaplakao je od sreće i priznao da mu se to rijetko događalo otkad je odrastao. Ipak, početak u Japanu bio je izvjesno otrežnjenje. Arrupe osjećao izazove inkulturacije na vlastitom tijelu: strani jezik, japanski običaji, japanska hrana. Jedno izvanredno iskustvo bila je misa koju je služio u Fujiyami. Arrupe je upoznao njemačkog isusovca p. Huga Enomiya Lassallea, velikog graditelja mosta između zena i kršćanstva. Lassalle je bio dobar violončelist. Arrupe je nagovorio Lassallea da ga prati u njegovim pjesmama.

Mladi misionar se uživljavao, koliko je god bilo moguće, u japansku kulturu, vježbao je gađanje lukom i strijelom, ceremonijalno ispijanje čaja, zen meditaciju i japansku vještinu pisanja. Prva mu je služba bila u župi u gradu Yamaguchi. Malo prije ulaska Japana u 2. svjetski rat Arrupe je 8. studenog 1941. osumnjičen za špijunažu te dospio u zatvor. Sve do 12. siječnja 1942. boravio je u vojnom zatvoru, tjednima izložen nesigurnosti i oskudici. To vrijeme postalo je jedno duboko duhovno iskustvo. "Naučio sam znanost šutnje, samoće – tvrde i stroge samoće, nutarnji razgovor s Gostom Duše koji nikada nisam tako ljubazno doživio kao tada." Arrupe govori o "mjesecu kad je najviše naučio" u svom životu. Duboko ga je potreslo kad su se članovi njegove župe odvažili zapjevati božićnu pjesmu pred njegovom zatvorskom ćelijom.

Godine 1942. Arrupe, imenovan učiteljem novaka, seli u mjesto Nagatsuka blizu Hirošime. On je tada postao još stroži i radikalniji prema samome sebi. Za vrijeme podnevnog odmora netko ga je vidio kako čisti cipele novacima. Nikada nije spavao više od pet sati. Često samo četiri.

6. kolovoza 1945. godine svjedočio je eksploziji atomske bombe nad Hirošimom. Vatrene je munje poput mlaza magnezija razdirala nebo. Odmah je poginulo 80.000 ljudi, a više od 100.000 bilo je ranjeno. Novicijat, udaljen 7 kilometara od centra grada, bio je teško oštećen. Ipak, od trideset i pet novaka nijedan nije bio ranjen. S jednog brežuljka Arrupe je odmjerio veličinu katastrofe. Hirošima je bila gorući pakao. "Atomska bomba bacila je na grad mlaz intenzivne bijele vatre i sve što je moglo gorjeti kad je s njome došlo u dodir, gorjelo je kao šibica koju pružaš u goruću peć. Kao da to još nije bilo dosta, zbog podrhtavanja tla urušavale su se drvene kuće u plamenu, tako da je cijeli grad izgledao kao jedna jedina velika vatra."

Arrupe je otišao u kapelicu i molio Gospodina za svjetlo u toj strašnoj tami. Odlučio je pretvoriti novicijat u improviziranu bolnicu. Prisjećao se svojih znanja stečenih tijekom prekinutog studija medicine. U najjednostavnijim uvjetima, bez narkoze, morao je izvršiti teške operacije i očistiti najteže rane. Veoma duboko ga je dirnulo samosvladanje Japanaca i njihova sposobnost trpljenja. Od sto i pedeset pacijenata, za koje se tijekom prvoga tjedna pobrinuo, samo su dvojica umrla.

22. ožujka 1954. godine imenovan je viceprovincijalom Japanske provincije. 1958. Japan je postao neovisna provincija, a Arru-

pe njezin prvi provincijal. U Japanu je živjelo i radilo u to vrijeme više od 30 narodnosti isusovaca. To je samu provinciju činilo ogledalom Družbe Isusove u svjetskim razmjerima i međunarodnim apostolskim laboratorijem. Arrupe je krenuo na mnogobrojna putovanja u Europu, Sjevernu i Južnu Ameriku po pomoć za misije u Japanu u osoblju, kao i u financijama. Na jednom od tih putovanja stekao je znakovito iskustvo. Neka vrlo bogata gospođa pozvala ga je da održi predavanje u njezinoj kući. Tu mu je ona u prisustvu prijatelja i novinara svečano uručila omotnicu. Arrupe ju je na putu do svog boravišta s nestrpljenjem otvorio. Otkrio je protuvrijednost od nekoliko dolara. Sljedećeg dana pojavila se u jednim novinama slika toga “velikodušnoga dara”.

Broj isusovaca u Japanu porastao je od 126 članova, 1954. godine, do 426 u 1961. Arrupe je iznenađujuće unaprijedio provinciju, što je nekima izgledalo gotovo prebrzo. Zbog toga je središnja uprava Reda u Rimu 1964. imenovala Nizozemca p. Petra Kestera za vizitatora - dužnost mu je bila napraviti izvještaj o Japanskoj provinciji. Kao novoizabrani general Reda, Arrupe je osobno primio taj izvještaj. S puno je razumijevanja primijetio: “Jadan pater Kester!”

Vrhovni poglavar Družbe Isusove

22. svibnja 1965. godine Pedro Arrupe je kao dvadeset i osmi nasljednik sv. Ignacija, i drugi Bask, izabran za vrhovnog poglavara Družbe Isusove. Njegov predšasnik bio je Belgijanac Jean-Baptiste Janssens (1889.-1964.), koji je upravljao Družbom od 1942. godine. Među četvoricom kandidata u užem izboru, u trećem krugu glasovanja, dobio je najveći broj glasova. Kandidat konzervativnog krila bio je Talijan p. Paolo Dezza, bivši rektor Papinskog sveučilišta Gregorijane. Ipak većina delegata 31. generalne kongregacije željela je generalnog poglavara koji donosi u Rim novi vjetar misionarske Družbe Isusove.

Kao vrhovni poglavar Arrupe je uveo novi stil upravljanja. Ukoliko je vrhovni poglavar do sada uglavnom bio gotovo nevidljiv, s Pedrom Arrupeom dobio je lice, i prije svega nasmijano lice. On je pridavao veliku važnost direktnoj komunikaciji. To mu je omogućavalo poznavanje sedam jezika. Jednom novinaru iznio je kao svoj hobi razgovarati s ljudima. Njegova pažnja prema sugovorniku činila se bezgraničnom. On je uspostavio kontakt s medijima i postao traženi sugovornik za intervju. U Kuriji je osnovao Odjel za komunikaciju. I u svakodnevnom suživotu u zajednici s preko 100 isusovaca zaposlenih u upravi Reda koješta se promijenilo. U blagovaonici se stari, više samostanski red sjedenja, mijenja sa stolovima od šest mjesta. Kafeterija s automatom sa sokovima trebala je unaprijediti neformalnu komunikaciju. Družbina središnjica postala je gostoljubivom kućom. Novine *Times Magazine* donose naslovni članak "Pedro Arrupe i pepsi cola". 31. generalna

kongregacija naložila je vrhovnom poglavaru da posjećuje isusovce raspršene po svijetu. 1965. godine krenuo je na prvo od svojih mnogobrojnih putovanja; i tako došao na Bliski istok i u Afriku.

Od listopada do prosinca 1965. sudjelovao je na četvrtoj i završnoj sjednici Drugog vatikanskog koncila. U koncilskoj dvorani održao je jedan govor o ateizmu – papa Pavao VI. povjerio je Družbi Isusovoj posebnu zadaću bavljenja ateizmom – i drugi o misijskom djelovanju Crkve. 27. lipnja 1967. Arrupe je izabran za predsjednika Unije vrhovnih poglavara muških redova. Time zastupa 300 000 redovnika. Do 1979. bit će četiri puta ponovno izabran za obnašanje te službe.

U kolovozu 1968. Arrupe sudjeluje na Drugom generalnom zasjedanju latinskoameričkih biskupa u Medellínu koje će na kreativan način ugraditi Drugi vatikanski koncil u latinskoameričku stvarnost. Biskupi povezuju nehumanu situaciju siromaštva većine ljudi na potkontinentu s voljom Božjom za oslobođenje. Iz vjere i na temelju Biblije dosljedno se opredjeljuju za “opciju za siromašne”. Zasjedanje biskupa i teologija oslobođenja, koja se tada rađa, međusobno se upotpunjuju. Arrupe u tome vidi važnu potvrdu svoje posebne brige za pravедnost u svjetskim razmjerima.

8. rujna 1973. on saziva generalnu kongregaciju. Tu odluku označava kao jednu od najvažnijih u svom generalatu. 32. generalna kongregacija počela je 2. prosinca 1974. i trala do 7. ožujka 1975. Poslanje Družbe Isusove u svijetu danas je izraženo binomom: *diakonia fidei et promotio iustitiae* (služenje vjeri i promicanje pravde). To temeljno opredjeljenje moralo je najprije biti prihvaćeno unutar Reda u jednom teškom procesu. Ono dovodi

do napetosti i konflikata, kako s totalitarnim režimima, posebno u Latinskoj Americi, tako i u krugovima Crkve, koji naglašavaju strogu odijeljenost između vjere i politike. Jedna od zadnjih važnih Arrupeovih inicijativa bilo je osnivanje JRS-a - Isusovačke službe za izbjeglice, kako bi se priteklo u pomoć humanitarnoj katastrofi koja je zadesila vijetnamski narod koji je bježao i strada-
vao na splavima.

31. generalna kongregacija omogućila je proces odreknuća od službe generala zbog starosti. Početkom 1980. Arrupe je sam započeo taj proces. Ipak, Ivan Pavao II. ga je zaustavio s obrazloženjem da Družba Isusova još nije dovoljno spremna za generalnu kongregaciju. Prije toga on [Papa] bi želio razjasniti neke stvari. Komunikacija Arrupea i Pape bila je otežana. Otežavajuća je okolnost došla i atentatom na Ivana Pavla Drugog 13. svibnja 1981. na Trgu sv. Petra. Dana 7. kolovoza 1981. Arrupe je na aerodromu u Rimu, upravo se vraćajući s Filipina, doživio moždani udar. Izgubio je u velikoj mjeri sposobnost govora, desna mu je strana tijela bila oduzeta. Do konca svog života ostao je prikovan za invalidska kolica i stalno mu je bila potrebna pomoć. 6. listopada 1981. posjetio ga je kardinal i državni tajnik Agostino Casaroli u njegovoj bolesničkoj sobi i pročitao mu vlastoručno napisano pismo pape Ivana Pavla II. u kojem imenuje p. Paola Dezza papinskim delegatom u Družbi Isusovoj s ovlastima vrhovnog poglavara do saziva generalne kongregacije. 33. generalna kongregacija konačno se sastala u rujnu 1983. godine. Ondje je izabran Nizozemac Peter-Hans Kolvenbach za Arrupeova nasljednika .

Arrupeova zdravstveno stanje stalno se pogoršavalo. Nakon jedne teške krize u studenom 1985. postajala je sve slabija nje-

gova mogućnost komunikacije. Dana 5. veljače 1991. umro je nakon duge agonije u prisutnosti svoga nasljednika p. Petera-Hansa Kolvenbacha i ostalih njemu posebno bliskih isusovaca. Nakon pogrebne mise, kod iznošenja lijesa iz crkve, dogodilo se nešto neobično. Ožalošćena zajednica najednom je počela snažno pljeskati. Mnogi su pokojnika smatrali svecem.

Karizma vjerodostojnosti

U čemu je tajna osobnosti Pedra Arrupea? Što ga je učinilo jednom od najpoznatijih crkvenih ličnosti u postkoncilskom razdoblju? On sam jednom je rekao da se stvarne životne priče ne ispisuju tintom. Možda se odgovor na ta pitanja temelji na jednoj središnjoj rečenici duhovnih vježbi sv. Ignacija: "Ljubav treba više iskazivati djelima nego riječima." Govoreći suvremenim jezikom, ovdje se radi o skladu između teorije i prakse, o vjerodostojnosti. Pedro Arrupe je izvanredni primjer čovjeka, kojemu su govor i djelovanje, naviještanje i životno svjedočanstvo u potpunom skladu. On ne pripada onima koji govore "Gospodine, Gospodine", a ništa ne čine, već je stavio svoj život u službu onoga što je naviještao. Njegove su riječi imale pokriće u njegovom životu.

Iz vlastitoga misionarskog iskustva naučio je da nikakav dokaz ne može uvjeriti nevjernika ako nije nošen svjedočanstvom života. U svezi s tim citirao je Gandhija: "Ljubim Krista, ali prezirem kršćane, jer ne žive kao Krist." Da je životno svjedočanstvo važnije od svih mudrih teorija, pokazuje i sljedeći događaj: neki japanski učitelj upitao ga je o mogućnosti dokazivanja Božje egzistencije. Arrupe mu je izložio klasične dokaze "pet puteva" sv. Tome Akvinskog. Ipak njegov slušatelj nije mogao slijediti tijekom misli. Arrupe je htio krenuti još jednom iz početka, ali ga je Japanc prekinuo: "Nisam razumio Vaše tumačenje, ali Vi ste pravi *hotoke* (savršeno biće). Više sam mjeseci promatrao Vaš način života i sada poznajem Vaše uvjerenje. Činjenica da sam došao do teme- lja Vašeg vjerskog uvjerenja, dostajala mi je da se uvjerim da je to

što govorite istina.” Arrupe je iz toga izvukao pouku “da za jedan svijet koji ne želi priznati Živoga Boga najuvjerljiviji dokaz nije logika, nego život koji odgovara vjeronanju”. To potvrđuje još jedno iskustvo: stari Japanac prisustvovao je pola godine Arrupeovim katehezama u crkvi *Ecclesia pacis* (Crkva mira) u Hirošimi. Jednog dana Arrupe je upitao starca razumije li dobro sve. Starac nije odgovorio. On je bio gluh. Kad je patru ipak pošlo za rukom sporazumjeti se s njim, starac mu je objasnio: “Cijelo vrijeme sam gledao Vaše oči. One ne lažu. Što Vi vjerujete, vjerujem i ja.”

Osobna vjerodostojnost pratila ga je i na službi vrhovnog poglavara Reda. Njegova iskrenost, njegovo nutarnje jedinstvo, njegova jednostavnost, transparentnost njegove duše uvjeravale su ljude više nego riječi i djelovanje. On je gledao svijet, prije svega mlade, prezasićene riječima i govorima. Traže se djela i “svjedočanstvo života”: “To pretpostavlja da se Evanđelje živi radikalno, bez izuzetaka, da ljubimo bližnjega kao što ga je Krist ljubio, sve do predanja vlastitog života – to znači živjeti nesebično, siromašno u službi drugoga.”

Mjerilo sklada između govora i djelovanja, između naviještanja i životnog svjedočanstva je Isus Krist. U svojoj *Molitvi Isusu Kristu našem uzoru* na kraju svog predavanja o ‘vlastitosti naše Družbe’ govori: “Tvoja ljudskost zrači iz evanđelja koje te prikazuje tako plemenitim, prijaznim, uzornim i uzvišenim, u potpunom skladu tvoga života i tvoga nauka.”

Arrupe je živio u velikoj osobnoj skromnosti i siromaštvu. I kao general sam je prao svoje rublje. Kad je dobio kakav dar, to je nerijetko neposredno dao drugima – ne uvijek na radost darovatelja.

Njegov je san bio stanovati sa siromasima u ulici Appia u Rimu. Njegovi su ga savjetnici uvjerovali da bi to bacilo loše svjetlo na one koji bi i dalje živjeli u kuriji.

Arrupeova vjerodostojnost bila je utemeljena u vjeri. U životu isusovaca ona je usko povezana sa zavjetima. “Za nas isusovce to svjedočanstvo sastoji se u životu siromaštva, jednostavnosti, posvemašnjem angažiranju, u prisutnosti među siromasima, u poslušnosti, u raspoloživosti, u čistoći – sve to u mjeri koja se može shvatiti jedino iz vjere u Boga Oca i Isusa Krista.”

2

Vjera i
pravda

Otkada je Pedro Arrupe za vrijeme studija medicine susreo socijalnu bijedu u predgrađima Madrida tema pravde i pravdi provlačila se poput crvene niti kroz njegov život. Pitanje pravde u njezinoj svjetskoj dimenziji postalo mu je najvažniji znak vremena. Pri tome unaprijed treba uzeti u obzir da Arrupeu pravda nije bila samo socijalnoetičko, nego i vrlo duboko teološko pitanje koje ima svoj korijen u samom Bogu. Kratka apostolska formula Družbe Isusove od svog početka glasi: “pomagati dušama”. Arrupe je to u duhu vremena preveo: “ljudi za druge”. Tako je i Dietrich Bonhoeffer formulirao bit kršćanstva. U sveopćoj situaciji nepravdi i bijede neizbježno se nameće posebna briga za siromahe – opcija za siromašne. Ta je opcija bila prisutna već kod Ignacija, u njegovom načelu izbora apostolskih poslova za isusovce: ići tamo gdje je “veća potreba”, gdje ljudi trpe i nitko se za njih ne brine.

Pri tome se nije radilo samo o spasenju duša, nego o cjelokupnom poimanju čovjeka kao bića s tijelom i dušom, vodeći brigu i o materijalnim uvjetima života. Taj sveobuhvatni vid spasenja bio je u središtu 2. vatikanskog koncila. Neodgodiv program Arrupeu kao vrhovnom poglavaru bio je Koncil pretočiti u Družbu i učiniti ga plodnim. Jednom je čak primijetio da 2. vatikanski koncil omogućuje Družbi Isusovoj da danas bude više ignacijevska nego u vrijeme sv. Ignacija. *Aggiornamento* Družbe Isusove ostvario se u njezinom temeljnom opredjeljenju za vjeru i pravdu i u opciji za siromašne, trajnoj dimenziji u svemu njezinom djelovanju. Tako je 32. generalna kongregacija 1974./75. definirala poslanje isusovaca u današnjem svijetu. Za Arrupea nije bilo dvojbe da je ta suvremena obnova Reda Božja volja.

Spasenje čitavog čovjeka

U pretkoncilskoj teologiji i u Crkvi bila su oštra razgraničenja između vremenitog i vječnog poretka, između svjetske povijesti i povijesti spasenja, između Crkve i svijeta. Tomu je odgovaralo i shvaćanje duhovnosti u kojoj je isto tako jasno Bog odijeljen od svijeta, tijelo od duše, kontemplacija od akcije. Život u ovom svijetu smatrao se samo prolaznom postajom na putu prema vječnosti. Zato se Crkva trebala brinuti za spasenje duša. Njegov prvi cilj trebao je biti da po mogućnosti što više ljudi “dođe u nebo”. Najvažnija sredstva da se to ostvari bili su sakramenti.

Kad je papa Ivan XXIII. u svom govoru pri otvaranju 2. vatikanskog koncila zatražio “iskorak naprijed”, mislio je prije svega da odnos Crkve i svijeta mora biti nanovo oblikovan. Crkva je napustila svoj mentalitet utvrde i došlo je do izražaja novo shvaćanje same Crkve kroz služenje svijetu i ljudima. To je izgledalo kao Kopernikov obrat: više nisu u središtu Crkve vlastiti interesi i prava, nego dobro ljudi, i to svih ljudi. Ivanu XXIII. to je značilo “da se Crkva više ne bavi vlastitim problemima, nego da služi cijelom čovječanstvu u njegovom traženju pravednosti, mira i jedinstva”. Time je on pomakao socijalno i političko područje u djelokrug Crkve. Posve slično naglasio je njegov nasljednik papa Pavao VI. u završnom govoru Koncila: “Više nego ikada... danas smo usmjereni na to da služimo čovjeku kao takvom, ne samo katolicima, i k tome u prvom redu i svugdje branimo prava ljudske osobe i to ne samo onih iz Katoličke Crkve.” Crkva se usmjerila na sve ljude, neovisno o njihovoj konfesiji ili religioznoj pripadnosti. Nakon dugog i žestokog otpora Crkva je usvojila ideju ljudskih prava.

Crkva, koja se tako stavila u službu svijeta i ljudi, vratila se svojim izvorima i postala opet sličnija Isusu. Isus je služenje učinio samim smislom svog života. Na posljednjoj je večeri On svojim učenicima oprao noge i pozvao ih da i oni jedni drugima peru noge. U uskoj povezanosti s time stoji da su maleni i neznatni za Isusa bili najvažniji: djeca, siromasi, oni čiji su životi najugroženiji. To se odražava u značajnim uvodnim rečenicama Pastoralne konstitucije: “Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, radost su i nada, žalost i tjeskoba također i Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskog, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu.”

Obnova Crkve Ivanu XXIII. i Arrupeu također značila je da bi Crkva trebala obratiti pažnju na znakove vremena i prema njima se ravnati. Upravo obraćajući pažnju na znakove vremena nadvladana je stroga odvojenost Boga i svijeta. U znakovima vremena radi se, naime, o povijesnim događanjima i pojavama s jedne strane. Ipak, kako je označeno u Pastoralnoj konstituciji Koncila, oni su također znakovi “prisutnosti Boga ili njegovih nauma”. Oni su, slično kao i sakramenti, poveznica između Boga i svijeta. U znakovima vremena otkriva se dakle sakramentalna dimenzija povijesti: u njoj i po njoj Bog može očitovati svoju Prisutnost i svoju Volju. Ipak nije svaki povijesni znak i znak vremena. Potrebno je razlučivanje i tumačenje. Kao najvažniji kriterij za razlučivanje znakova vremena Pastoralna konstitucija navodi odluke Koncila: oni se trebaju tumačiti “u svjetlu evanđelja”. Time je Sveto pismo odlučujući kriterij za to je li neki povijesni fenomen zaista znak vremena. Svakako, vrijedi i obratno da znakovi vremena mogu iznijeti na svjetlo nove dimenzije i perspektive Biblije.

U tom smislu Arrupe svaki put iznova govori o znakovima vremena. Razlučivanje znakova vremena zajednička je zadaća svih isusovaca, stoga je Arrupe obnovio staru tradiciju zajedničkog duhovnog razlučivanja kao što su to prakticirali utemeljitelji Reda. Bog može očitovati svoju volju za Družbu Isusovu ne samo preko poglavara, nego i po zajedničkom tumačenju znakova vremena.

Bog želi pravdu

Borba za pravdu na svjetskoj razini Arrupeu postaje najvažnijim znakom vremena. Nije ni najmanje sumnjao da je poslanje Družbe Isusove u današnjem svijetu povezano s borbom za vjeru i pravdu i da dolazi od Boga. Te teološke korijene slijedio je u svojem predavanju "Trinitarno nadahnuće naše karizme", prema kojem "se u božanskim osobama Presvetog Trojstva nalazi najviši uzor načina kako *biti ljudi za druge*. Biti čovjek za druge znači založiti se za njihovo cjelokupno spasenje koje obuhvaća i društvene uvjete života. Time je ono socijalno ne samo etička, nego i teološka dimenzija kršćanskog vjerovanja. Bog, u koga kršćani vjeruju, jest Bog života. On je poslao svoga Sina u svijet da ljudi "imaju život u punini" (Iv 10,10). Taj se život ne iscrpljuje u materijalnim uvjetima, ali minimum materijalne egzistencije je pretpostavka za dostojan i ispunjen život čovjeka. Gdje taj minimum izostaje, zapovijed je pravednosti pobrinuti se za pomoć i promjene. Borba za pravdu time postaje integralni dio evangelizacije i naviještanja vjere.

U ključnom odlomku tog predavanja Arrupe je obrazložio da upravo u tome leži suvremena obnova ignacijevske karizme kakvu Koncil traži. Teško stanje u svijetu tako je duboko ranilo naše isusovačko osjećanje "da do dna duše dira našu apostolsku revnost i temeljito ju potresa". Ovdje se radi o nečemu što je bitno. Svrha i zadaća Družbe Isusove od njezinih je početaka obrana i naviještanje vjere. Arrupe se na to nadovezao, ali učinio je jedan odlučan korak naprijed: Vjera pokreće ljubav, ali dobiva i poticaj od nje. S obzirom na bijedu u svijetu, ljubav se mora ostvarivati u pravdi

što dovodi do odlučnog argumenta: “Borba za vjeru, promicanje pravde, nastojanje oko ljubavi: to je naš cilj, ali to je i opravdanje naše opstojnosti. Da pustimo da nas ta ideja prožme, da ju živimo punim intenzitetom ignacijevskog “MAGISA” – u tome postoji naša *accommodata renovatio* – ‘suvremena obnova.’ Na taj bismo način morali doći do izvorišta trinitarne karizme Ignacija; do Božje biti, koja je ljubav.”

Za novo usmjerenje Reda bila je potrebna promjena i obraćenje. Taj se proces Arrupeu temelji na duhovnim vježbama. “Družba je priznala svoje pogreške i nedostatke u službi vjere i promicanja pravde u prošlosti i pita se pred Raspetim Kristom što je za njega učinila i što bi trebala za njega učiniti. Pred nogama Onoga koji se iz ljubavi dao prikovati na križ, odlučila je sudjelovati u toj borbi za vjeru i pravdu i to je presudni kriterij koji pokazuje što isusovci danas jesu i što čine.” Ignacije bi u Duhovnim vježbama htio prije svega dovesti do toga: nasljedovanja “siromašnog i poniznog Isusa”, postati sve sličniji Njemu i surađivati u djelu spasenja.

Siromasi su Kristovi zastupnici

Papa Ivan XXIII. nekoliko je tjedana prije otvorenja 2. vatikanskog koncila u jednom radijskom govoru istaknuo da je pitanje siromaštva u svijetu jedno od bitnih izazova za Koncil. Crkva, tako je naglasio, ovdje je za sve, ipak ona želi na poseban način biti “Crkva siromaha”. Time je htio Koncilu uputiti jednu od središnjih tema i programsko usmjerenje. Biskupi kao Dom Hélder Câmara iz Brazila i kardinal Giacomo Lercaro iz Bolonje unosili su temu siromaštva i pravde neprestano u koncilska raspravljanja. Ipak to nije oblikovalo središnju temu oko koje se sve okretalo, kako je to bio želio Ivan XXIII.

No to se dogodilo na Drugoj generalnoj skupštini latinskoameričkih biskupa u Medellín 1968. na kojoj je sudjelovao i Arrupe. U središtu dokumenata iz Medellina stajala je opcija za siromašne. To je stajalište Arrupe posvema usvojio: slijedeći primjer Krista, Crkva bi trebala prije svega biti Crkva siromaha i potlačenih. Smatrao je da je upravo tu u igri bila vjerodostojnost Crkve. “Crkva Kristova mora se kao takva, upravo u tom svijetu, dokazati kao Crkva onih ljudi koji prema Gospodinovoj riječi predstavljaju najvjerodostojnije mjerilo ljubavi: siromašni, potlačeni, progonjeni, izopćeni i razočarani. Ako mi tu riječ Gospodinovu izobličimo ili preinačimo, izdali smo njegove poruke.” Biblijski i teološki ljubav prema Bogu i prema bližnjemu mogu se razumjeti samo u uskom jedinstvu. Kao što veliki govor o sudu u Matejevom evanđelju (Mt 25,31–46), tako i prva Ivanova poslanica, jasno pokazuju da ne može biti ljubavi prema Bogu i Kristu bez ljubavi prema bližnjemu.

Krist se poistovjećuje s gladnima, beskućnicima, izbjeglicama i zatvorenicima. Oni su Njegovi zastupnici. Ali, tada ljubav prema bližnjemu i zauzimanje za pravdu nerastavljivo idu zajedno. S obzirom na ljudsku bijedu i ljudsku patnju, ljubav prema bližnjemu mora se povezati s pravdom. Naviještanje vjere i borba za pravdu nisu dakle različite zadaće Reda, nego dvije strane iste medalje apostolskog poslanja: "Biti ljudi za druge."

To isto imalo je odjeka u zadaći koju je papa Pavao VI. povjerio Družbi: baviti se ateizmom. Arrupe je ponovljeno naglašavao da ne postoji samo teoretsko nijekanje Boga, nego i praktično. Nago-milavanje posjeda i bogatstva na račun siromašnih – to je za njega bio praktični ateizam. U modernom obliku javljaju se opet stari idoli: prolazne se stvarnosti apsolutiziraju i da im se udovolji žrtvuju se ljudi; idoli smrti u obliku nepravednih sustava i struktura. "Napast obožavanja lažnih bogova zaista nije ograničena samo na primitivne narode, ili na vrijeme biblijskih izvještaja, nego postoji i u naše moderno vrijeme. Lažni idoli naše sadašnje civilizacije mnogo su opasniji jer su mnogo rafiniraniji i znaju se bolje prikriti."

Još se uvijek može čuti da se Crkva socijalnim angažmanom udaljuje od svoje "prvotne" zadaće. Ali, to samo pokazuje da središnji iskorak Koncila i papinskih socijalnih enciklika još uvijek nisu shvaćene niti provedene u djelo. Arrupe s Pastoralnom konstitucijom Drugog vatikanskog koncila konstatira "da su akcije pomaganja i pomoć razvoju izravan dio zadaće evangelizacije Crkve". Enciklikom *Evangelii nuntiandi* pape Pavla VI. on potvrđuje: "Između evangelizacije i promicanja čovjeka (tj. razvoja, oslobođenja) postoji stvarna i uska veza." Dosljedno tome, on ne vidi

stvarnu krizu vjere stotine milijuna katolika u današnjem svijetu u materijalizmu, niti u neriješenoj teološkoj refleksiji, nego u brutalnoj egzistencijalnoj bijedi. To se pooštava činjenicom da ljudi u siromašnim zemljama dobivaju točne informacije o blagostanju u takozvanom prvom svijetu putem medija i svjetskog turizma.

Od milostinje prema strukturama

Arrupeu je jasno da se veliki socijalni problemi svijeta ne mogu rješavati samo karitativno, milostinjom, nego im se mora pristupiti strukturalno i politički. Biskup Hélder Câmara je tu povezanost jednom izrazio vrlo jezgrovito: “Ako siromasima dadem kruha, zovu me svecem. Ali, ako pitam zašto siromasi nemaju kruha, onda me pogrđuju kao komunista.” Aluzijom na prisposobu o milosrdnom Samarijancu Arrupeov je izraz na posve istoj liniji razmišljanja: “Bez sumnje, obaveza je kršćanske ljubavi prema bližnjemu zaviti rane onome koji je upao među razbojnike i krvareći leži na putu. Ali, isto je tako dužnost kršćana pobrinuti se za to da nevini ljudi više ne moraju padati među razbojnike.” Ipak, onaj tko dira u strukture i dovodi ih u pitanje, lako se može naći u unakrsnoj vatri onih koji od tih struktura profitiraju.

Arrupe u tom strukturalnom talogu ne gubi iz vida osobnu odgovornost pojedinca. Društvene strukture nisu proizvod prirode, već su ih ljudi stvorili i oni su odgovorni za njih. Stoga promjena struktura mora ići usporedo s osobnim obraćenjem: “Strašni ljudski problemi, koji straše naše suvremenike, neće se riješiti zakonima i pukim promjenama struktura, ako se prije toga ne promijeni srce čovjeka. Konačno, čovjek je onaj koji stvara strukture i različite ekonomske sustave.” Prikladno sredstvo za to obraćenje on vidi u Duhovnim vježbama. One imaju socijalnu dimenziju. Obraćenje i uređenje života ne smije ostati ograničeno na individualno područje, nego se mora pokazati i obistiniti u izgradnji pravednijeg društvenog poretka.

Svjetsko pitanje pravde Arrupeu je ujedno pitanje znanja i svijesti: mnogi ljudi u bogatim zemljama nemaju pojma o uvjetima života nedostojnim čovjeka, u kojima milijuni ljudi moraju živjeti. Prema tomu, nisu svjesni svoje odgovornosti koju zbog te nepravde imaju. Da se to promijeni, potrebna je temeljita promjena svijesti.

Ta promjena svijesti najbrže se rađa kao plod osobnog iskustva. To je pouka koju Arrupe izvodi iz svojih 27 godina djelovanja u misijama: "Čovjek mora imati osobno iskustvo. Čovjek mora probleme siromaha iskusiti na vlastitom tijelu. Što mogu znati o gladi oni koji se muče s prekomjernim kalorijama? Koje predodžbe možemo imati o materijalnim, socijalnim i duhovnim uvjetima života parijski u Indiji promatrajući s profesorske katedre u prvom svijetu? Nikakve vrijedne spomena!" Zato Arrupe želi da isusovci bar privremeno iskuse na svom tijelu socijalnu bijedu i da tamo sudjeluju u apostolskom služanju. Već je sv. Ignacije postavio pravilo da profesori i učenjaci među isusovcima dio svoga vremena posvete katehezi djece, njegovanju bolesnika i dušobrižništvu u zatvorima.

S tim ciljem Arrupe traži pokretanje socijalnih inicijativa koje su svojevremeno zaokupljale sv. Ignacija: "Pitam se kako bi se danas ponio sv. Ignacije sučelice katastrofama našeg vremena: plutajućih izbjeglica na morima, gladnih masa u području Sahela (Sahara), ljudi prisiljeni na izgnanstvo i emigraciju. Ili sučelice bijede određenih skupina koje su žrtve kriminalnog iskorištavanja od strane našeg modernog društva: na primjer ovisnici o drogi. Jesmo li u zabludi ako pretpostavimo da bi sv. Ignacije u našem vremenu učinio više, da bi se drukčije od nas uhvatio u koštac sa

stvarima?" Tako je Arrupe u šezdesetim godinama hrabrio osnivanje isusovačke službe volontera u SAD, koja organizira akcije mladih ljudi u socijalnim žarištima. Nešto kasnije osnovani su u Europi isusovački europski volonteri (JEV) i isusovačka misija volontera (JMV), koji isto tako posreduju u pothvatima u južnim zemljama. U neposrednom susretu sa siromaštvom i bijedom nastaje promjena svijesti koja tim mladim ljudima često promijeni ostatak života.

Teško pitanje politike

Borba za pravdu vodi neminovno u napeta politička područja. Ovdje se radi o teškom činu uspostavljanja ravnoteže koji je Arrupea uvijek iznova zaokupljao. S jedne je strane naglašavao potrebnu neovisnost službenika evanđelja od svih stranačkopolitičkih interesa, a ipak mu je na drugoj strani bilo jasno da poistovjećivanje sa siromašnima i potlačenima i borba za vjeru i pravdu imaju političku dimenziju.

Političke posljedice morale su doći do izražaja i u apostolskom planiranju Reda. Novo usmjerenje zahtijevalo je preispitivanje postojećih djela i suradnje s drugima. U jednom pismu latinsko-američkim isusovcima 12. prosinca 1966. Arrupe se kritički osvrnuo na mnoge isusovačke kolegije u Latinskoj Americi. Nisu li isključivo u službi bogatih? Nije mu predstavljalo poteškoću u tom kontekstu govoriti i o grijesima isusovaca. Prioritetna opcija za siromašne mora se konkretno odraziti u aktivnostima Reda, a to može dovesti i do napuštanja institucija bude li potrebno. Veliku pozornost izazvalo je zatvaranje jednog tradicionalnog kolegija u Meksiku.

Fleksibilnost u napuštanju postojećeg i otvorenost za nove zadatke Arrupea spada među bitne karakteristike isusovačkog reda. Tako on uporno upozorava: "Družba Isusova ne smije se dati zarobiti od struktura apostolskog rada koje zbog neophodnih i apsolutnih potreba sadašnjice mogu postati stvarna zamka. Ona mora sačuvati svoju sposobnost prihvaćanja novih poslova i mijenjati

se kako to traži pomno promatranje velikih problema čovječanstva.”

Temeljno opredjeljenje za vjeru i pravdu dovelo je u pitanje prijašnje povezanosti. To se pokazalo u reakcijama na jedan govor koji je Arrupe 1973. održao u Španjolskoj bivšim učenicima isusovačkih kolegija. U njemu je utvrdio da odgojni sustav koji danas vlada u cijelom svijetu posvećuje premalo pažnje socijalnim problemima. Iza govora su slijedila pitanja koja su među slušateljima izazvala nelagodu: “Ali, mi isusovci, jesmo li vas odgajali za pravdu? I, vi koji ste prije bili u našim školama, jeste li odgajani za pravdu? Ako riječi “pravda” i izrazu “odgajati za pravdu” dademo značenje koje u Crkvi sve više dolaze do izražaja, tada mislim da u svoj ozbiljnosti i poniznosti moramo samima sebi odgovoriti: ne, nismo vas odgajali za pravdu. I mislim da i vi istom ozbiljnošću i poniznošću morate priznati da niste osposobljeni zalagati se za pravdu ili biti svjedoci pravde kao što to Crkva danas od nas očekuje.”

Arrupe iz ovih postavki izvodi zaključke: “To znači da se moramo zajednički dati na posao popunjavanja te praznine i pridavanja odgoju koji se nudi u našim školama jednog standarda koji odgovara zahtjevima pravde u današnjem svijetu. To neće biti lako, ali mi ćemo u tome uspjeti.” Ipak, protivljenja su bila jača nego se očekivalo. Kao reakciju na taj govor predsjednik Udruge bivših učenika odstupio je od svoje službe. Arrupe je kasnije govorio o izvjesnoj averziji prema takvom socijalnom i kršćanskom prilagođavanju kakvo se moglo opaziti kod nekih bivših učenika.

Otajstvo Božje u siromasima

Susret sa siromašnim ljudima Arrupe uvijek ponovno povezuje s dubokim duhovnim iskustvima. Posebno su dojmjljiva njegova sjećanja na sv. misu u jednom siromašnoj četvrti u Latinskoj Americi. Pri pretvorbi, u posvemašnjoj tišini, on osjeća radost Gospodina koji je među onima koje ljubi. To mu je iskustvo bilo važnije od svih velikih primanja kod moćnika te zemlje. Nakon svete mise pozvao ga je k sebi jedan mladić visok kao jablan. Arrupe se ispočetka dvoumio, no ipak prihvatio ponudu. Mladić ga je uveo u svoju siromašnu kolibu i pružio mu neku klimavu stolicu. Arrupe je mogao sa svog sjedišta, kroz otvor prozora, vidjeti zalaz sunca. "Nije li to lijepo!" kaže mu njegov domaćin. "Nisam znao kako bih Vam zahvalio za sve ono što za nas činite. Ne mogu vam ništa dati, ali pomislio sam, da ćete se uzradovati kad vidite taj zalaz sunca." Arrupe je često govorio o tom izvanrednom daru.

Ta iskustva su Arrupea povezala s nadbiskupom Oscarom Romero iz El Salvadora. On se s njime veoma prijatelji. I Romero je imao to usrećujuće iskustvo susreta Otajstva Božjega u siromasima svoga naroda. To je u njemu proizvelo proces promjene koju neki označuju obraćenjem. Poznate Romerove rečenice u kojima se to odražava glase: "Upoznao sam Boga jer sam upoznao svoj narod.", "Biskup mora puno naučiti od svog naroda." i "S ovim narodom nije teško biti dobar pastir." Slično priznaje Arrupe; da je išao u školu siromaha i od njih puno naučio.

Siromasi su Arrupeu bili polazište i kad je pokušao Družbi Isusovoj iznova približiti pobožnost Srcu Isusovu: “Ako želite kao pojedinci ili kao Red imati udijela u blagu nebeskog kraljevstva i s posebnim uspjehom pripomoći njegovoj izgradnji činite to kao siromasi kojima želite služiti. Vi često ponavljate da su vas siromasi više naučili nego mnoge knjige, naučite onda isto tako od njih uvjerljivu lekciju: Ljubite Isusa Krista ulazeći kroz vrata jednostavne ljubavi prema njegovom Srcu.”

Progonstvo radi pravde

Da zauzimanje za pravdu dovodi do progonstva, nagovijestio je Isus u govoru o blaženstvima. Sv. Ignacije Lojolski je molio za milost progonstva za Družbu Isusovu. Za njega nije bilo ni najmanje sumnje da je progonstvo neminovna posljedica nasljedovanja Krista. Temeljno opredjeljenje za vjeru i pravdu povelu je Družbu Isusovu u novo progonstvo. 32. generalna kongregacija govorila je o “borbi pod znakom križa”. Arrupe je tražio od isusovaca “apostolsku agresivnost” koja ne samo da Red osposobljava za teške misije, već ga u isto vrijeme čini naravnim metom progonstva. Time je rečeno da bi ta borba mogla tražiti i žrtve: “Mi nećemo raditi za pravdu, a da i ne platimo za nju cijenu.” Na kraju monumentalne knjige o Arrupeu, koju je izdao Gianni La Bella, nalaze se imena 47-orice isusovaca koji su od 32. generalne kongregacije do danas zbog svog zalaganja za vjeru i pravdu izgubili živote.

Najintenzivnije progonstvo isusovaca bilo je u maloj srednjoameričkoj zemlji El Salvador. P. Ignacio Ellacuría je nastojao Srednjoameričko sveučilište, osnovano u šezdesetim godinama, staviti u službu pravde i oslobođenja. Pri tom su uz razna istraživanja i predavanja bili posebno značajni časopisi Sveučilišta. Nakon jednog kritičnog članka o zemljišnoj reformi, koju je oligarhija zapriječila, eksplodirale su 1976. prve bombe. Arrupe je u svojem pismu srednjoameričkim isusovcima poručio: “Mogu se samo veseliti i ozbiljno vam čestitati što ste branili stvar siromaha te ste radi nje progonjeni.” S pismom je poslao 5.000 dolara za popravak nastale štete.

12. ožujka 1977. umoren je isusovac Rutilio Grande po nalogu veleposjednika. On je kao župnik u mjestu Aguilares hrabrio vjernike da traže svoja temeljna ljudska prava i pravednu podjelu zemlje. Malo potom pojavili su se letci sa zahtjevom “Budi domoljub – ubij jednog svećenika!” Od svih se isusovaca ultimativno zahtijevalo da unutar mjesec dana napuste zemlju. U protivnom će jedan za drugim biti ubijeni. Isusovci su ostali – iako su tijekom duljeg razdoblja morali svaku noć mijenjati svoja prenoćišta. Arrupe je na to sažeto primijetio: “Družbu Isusovu ne može se pokrenuti prijetnjama.” Budu li i drugi isusovci ubijeni, održat će se sahrana i nastaviti s radom.

Rutilio Grande nije bio prva žrtva iz Družbe Isusove. Od 1973. bilo je i drugih patera i braće ubijene u Čadu, u Brazilu i u tadašnjoj Rodeziji. Arrupeu je bio povod da 19. ožujka 1977. napiše pismo cijeloj Družbi. Njegova se žalost zbog gubitka subraće, tako Arrupe piše, isprepliće s velikom radošću zbog toga što Isus Krist po smrti te subraće ima poruku za Družbu Isusovu. Koja je to bila poruka? U tim umorenim isusovcima Gospodin je pokazao koju vrstu svjedoka treba naše vrijeme: “Ova petorica subraće bili su ljudi prosječnih darova; vodili su skroman život, koji je manje – više bio nepoznat: oni su živjeli u malim mjestima i iscrpli se u svakodnevnom služenju siromasima i patnicima.” Time su bez sumnje slijedili radnu formulu 32. generalne kongregacije: borbu za vjeru i pravdu. Arrupea ne dvoji da su ti isusovci zaista mučenici. U njihovom mučeništvu on vidi potvrdu temeljnog opredjeljenja 32. generalne kongregacije.

Tako se na grobu šestorice isusovaca, koje je 16. studenog 1989. umorio eskadron smrti salvadorijanske vojske, nalazi jedan

ključni izraz iz 32. generalne kongregacije: “Što znači danas biti isusovac? Uključiti se u odlučujući boj našeg vremena pod zastavom križa u borbi za vjeru koja uključuje borbu za pravdu. Nećemo se moći zalagati za promicanje pravde bez da za to platimo cijenu.”

3

Inkulturacija

Arrupe je bio svjetski građanin, bio je u dodiru s raznim kulturama. Kao misionar stjecao je iskustva kako se evanđelje može oživotvoriti u tuđim kulturama. Nakon što je dvadeset i sedam godina svoga života proveo u Japanu, postao je mostograditelj između Istoka i Zapada. Tako se u njegovoj biografiji odražava prijelaz iz jedne europskim duhom prožete Crkve prema sveopćoj Crkvi, kakav je započeo 2. vatikanskim koncilom. U povijesti misija dugo se vremena europsko kršćanstvo jednostavno nametalo tuđim kulturama. Još pred nekoliko desetljeća jedva se mogla primijetiti razlika u služenju svete mise u Europi, Indiji i Latinskoj Americi. Važan iskorak učinio je tu Koncil uvođenjem narodnog jezika u liturgiju. Osim toga, dopuštene su lokalnim partikularnim Crkvama vlastite liturgijske, teološke i kulturne izražajne forme kršćanske vjere.

Inkulturacija znači novo stvaranje

Arrupe je bio onaj koji je u Katoličku Crkvu uveo pojam inkulturacije. Kako je dugo prije toga vladala krilatica “sukob kultura”, razvio je u svom traženju za pomirljiv i plodan susret kultura proročku pronicavost. 32. generalna kongregacija donijela je jedan kratki dekret *Inkulturacija kršćanske vjere i života*, uostalom i obvezala Arrupea da dalje razvije tu temu. On je to učinio svojim pišmom “O inkulturaciji” upućenim cijeloj Družbi 14. svibnja 1978. Tu on jezgrovito opisuje sam pojam: “Inkulturacija je utjelovljenje kršćanskog života i kršćanske poruke u jednu određenu kulturu i to na način da se to iskustvo ne samo izrazi formama, koje su određenoj kulturi vlastite (to bi bilo samo površno prilagođavanje), nego tako da to postane princip nove inspiracije, odrednica i ujedno ujedinjujuća snaga koja tu kulturu mijenja i nanovo stvara. Inkulturacija stoji tako na početku novog stvaranja.”

Isplati se detaljnije pozabaviti tim opisom inkulturacije. Važan je tu na početku pojam Utjelovljenja, koji je uostalom u njemačkom prijevodu u svesku “U službi evanđelja” nažalost ispao. Utjelovljenje označuje da je Sin Božji postao čovjekom. Bog na taj način ulazi u ovaj svijet, u njegovu povijest i u jednu posve određenu kulturu. Tako je konačno sam Isus Krist model za inkulturaciju. Kretanje inkulturacije ide odozgo prema dolje, od Božje sve-mogućnosti u ljudsku nemoć djeteta. Otuda mora i inkulturacija svojim temeljnim usmjerenjem ići “prema dolje”. Ona ne smije tražiti moć, nego mora voditi služenju potrebnima. Inkulturacija, borba za vjeru i pravdu i opcija za siromašne su sestre.

Nadalje, Arrupe razlikuje inkulturaciju i puko prilagođivanje koje zahvaća samo neke elemente kulture. Djelotvorna inkulturacija kršćanske vjere znači da ona kulturu nadahnjuje, mijenja i obnavlja te tako nastaje “novo stvaranje”. Time niti kršćanska vjera, a niti određena kultura neće ostati nepromijenjena. Slikovito se to može usporediti sa sjemenkom. Redovito je klijanje sjemenke vezano uz klimatske uvjete i okolnosti tla. Ipak sjemenka evanđelja može među najrazličitijim kulturama klijeti i rasti i u određeno vrijeme postati druga biljka i donositi druge plodove. Druga slika inkulturiranog kršćanstva Arrupeu je “sjajna haljina raznih boja kulturne stvarnosti jedincatog Božjeg putničkog naroda”.

Inkulturacija pretpostavlja da Božji Duh djeluje u svim kulturama i da svaka kultura može primiti i prihvatiti evanđelje. Sljedeća pretpostavka jest da se nijedna kultura ne može unaprijed smatrati višom od druge i da kršćanstvo u svom zapadnjačkom obliku ne može normativno zastupati druge kulture. U konačnici ne smije se nijednu kulturu smatrati savršenom i nijedan oblik kršćanske vjere apsolutizirati, pa ni rimski.

Time tema inkulturacije stoji u širem sklopu odnosa sveopće i mjesne Crkve, papinskog primata i biskupskog kolegijaliteta. Još uvijek nije pronađeno zadovoljavajuće rješenje tog pitanja, a bilo je pred nekoliko godina čak predmet jednog “prijateljskog sukobljavanja” između kardinala Ratzingera i kardinala Waltera Kaspera. Koncil je izričito želio veću samostalnost mjesnih Crkava. Ipak, rimski je centralizam prošlih godina opet ojačao. Katolička Crkva stoji oduvijek u napetosti između kulturnog pluralizma i očuvanja jedinstva. Nastojati tu napetost jednostrano ukloniti, pogodilo bi životno tkivo Crkve.

Inkulturacija kod sv. Ignacija

Za Arrupea je teološki sadržaj riječi “inkulturacija” već prisutan u spisima sv. Ignacija. Tako on razna načela ignacijevske duhovnosti upotrebljava za razumijevanje inkulturacije. Posebno zoran primjer za to pruža razmatranje o Utjelovljenju u duhovnim vježbama gdje se opisuje čovječanstvo u njegovoj kulturnoj raznolikosti iz božanske perspektive: “U tolikoj raznolikosti kako po odijelu tako i po vladanju; jedni bijele boje, drugi crne; jedni u miru, drugi u ratu; jedni koji plaču i drugi koji se smiju; jedni zdravi, drugi bolesni; jedni se rađaju, a drugi opet umiru, itd.” Time su od samog početka svi narodi na zemlji obuhvaćeni planom Božjeg spasenja. Bog želi da se svi ljudi spase.

Temeljno pravilo međuljudske komunikacije, koje je sv. Ignacije stavio na početak Duhovnih vježbi, jest “biti spremniji misao bližnjega opravdati, nego li ga osuditi”. Pri tome se radi o predujmu povjerenja, osnovnoj dobrohotnosti. Arrupeu je taj temeljni stav za inkulturaciju neizmjerljivo vrijedan.

Inkulturacija kršćanske vjere mora biti vođena Duhom Svetim. To pretpostavlja poslušnost Duhu Svetom, stalno i pažljivo oslušivanje Duha u molitvi. Važna je u svezi s time i indiferencija – ne u smislu ravnodušnosti, nego u otvorenosti za primanje i davanje. Time se u inkulturaciju unosi ignacijevsko shvaćanje da je ljubav komunikacija. “Ljubav se sastoji u obostranom priopćivanju, naime, da ljubitelj daje i dijeli s ljubljenim ono što ima, ili od onog što ima ili što može; a tako opet i ljubljeni ljubitelju.” Za razmje-

nu među kulturama vrijedi načelo da se one mogu međusobno obogatiti i oploditi. Tako je Arrupe Japancima mogao pristupiti europskom glazbom. I obratno, postao je vješt u umjetnosti streličarstva koja mu je dala posve novo razumijevanje koncentracije usmjerene prema cilju.

Za uspješnu inkulturaciju vrlo je važno ignacijevsko razlučivanje (razlikovanje duhova). Time se u prvom redu misli na sposobnost provjeravanja izvora različitih pokreta u čovjeku da bi se moglo razlikovati dolaze li od dobrog ili zlog duha. Primijeni li se to na inkulturaciju, mora se razlikovati ono što je kršćanskoj vjeri neotuđivo i bitno od onoga što je samo vanjsko odijelo određene kulture u kojem ona živi. Staro je pitanje, primjerice, mora li i u kulturama koje su drukčije od zapadno-judejske tradicije te kruh i vino ne poznaju Euharistija biti slavljena kruhom i vinom. Isto tako, razlučivanju podliježe pitanje koje su vrijednosti univerzalne, općeobvezujuće, a koje pojedinačne vrijednosti pojedinih kultura.

Sv. Ignacije u je svojim uputama prvim isusovačkim misionarima izričito tražio da usvoje običaje drugih naroda te da najprije nauče jezik dotične zemlje. Uvijek ponovno preporučuje da se suoče s konkretnom situacijom: kao što su specifične prilike jedne zemlje, mjesta, jezika; razni mentaliteti i osobni temperamenti. To je bitno za razumijevanje tajne uspjeha isusovačkih misionara koji su tako u Pekingu doprli do carskih Mandarina. Kineska misija isusovaca je isto tako žalostan primjer za preoprezno crkveno ograničavanje koje je zapriječilo moguće pokrštavanje Kine.

Inkulturacija je također povezana s ignacijevskim načelom

kroz vrata drugoga ući i kroz vlastita izići. Time se dakako ne misli na suptilnu strategiju manipulacije. Ako se ideja inkulturacije ozbiljno shvati, onda to može također značiti izići drugačiji kroz vlastita vrata. Nije upitno da se Arrupe za svojih 27 godina u Japanu promijenio i da je u mnogočemu usvojio japansku kulturu.

Inkulturacija je čin održavanja ravnoteže između čuvanja vlastitog i prihvatanja tuđega. Arrupe govori o “zdravim proročkim poticajima” koji nas navode na predvidive rizike. U procesu inkulturacije potrebna je izdržljiva strpljivost. I konačno: tko je duboko usidren u Crkvi, može u susretu s drugim kulturama i religijama ići na rubove i granice.

Bitna oznaka ignacijevskog duha sažeta je u epitafu na grobu sv. Ignacija: *Non coërceri a maximo, sed contineri a minimo divinum est.* (“Ne dati ograničiti se od najvećega, a biti uključen u najmanje, to je božanski.”)

Arrupe primjenjuje taj princip na inkulturaciju u smislu da ono konkretno i posebno treba promatrati sve do najmanje kulturne pojedinosti, a da se ipak ne izgubi širina i univerzalnost onih ljudskih vrijednosti koje nijedna kultura ne može do kraja ostvariti. U vezi s inkulturacijom Arrupe govori o cijelom svijetu kao o jednoj jedinoj obitelji – vizija koja u razdoblju globalizacije postaje sve aktualnija.

Na izvjestan način Arrupe primjenjuje ideju inkulturacije i na samu Družbu Isusovu. Karizma sv. Ignacija mora se utjeloviti u različitim kulturama u kojima Red živi. Tako se već neko vrijeme, na primjer u Indiji, stavlja naglasak na to da se teologija predaje

i na narodnom jeziku. Arrupe je to pozdravio i bezrezervno promicao. I suvremena obnova Reda, koju traži 2. vatikanski koncil, podrazumijeva proces inkulturacije izvorne karizme u današnjim okolnostima.

Inkulturacija i u Europi

U vrijeme svog boravka u Japanu Arrupe je morao na bolan način iskusiti granice razumijevanja među kulturama. Ipak, tijekom godina došao je do uvjerenja da nijedna druga civilizacija ne može biti Evanđeljem tako obogaćena i nadahnuta kao istočnjačka. "Istočnjaci osjećaju veliko poštovanje za vrijednosti Evanđelja. Ono im, tako reći, leži u krvi. Po svojoj tradiciji oni prihvaćaju siromaštvo, jednostavnost, iskrenost, mudrost, kontemplaciju. Posjeduju gotovo prirodni smisao za stvari i Boga. Evanđelje će njima otkriti, tko su zapravo oni, ono će prožeti njihov duh i preoblikovati ga." Na tom je počivala i njegova nada da će se Kina jednog dana otvoriti Evanđelju.

Sučelice rastućoj sekularizaciji i vjerskoj ravnodušnosti raslo je Arrupeovo uvjerenje da je Europi potrebna nova inkulturacija kršćanstva. Papa Pavao VI. naznačio je već 1967. lom između Evanđelja i kultura kao veliku dramu našeg vremena. Oznaka moderne kulture je stalna mijena. Mijenjanje je postalo trajnim stanjem. Kršćanska vjera ne mora se toj promjeni jednostavno prilagoditi, ali ju ne može niti ignorirati. Kulturne promjene, kako Arrupe shvaća inkulturaciju, dovest će do novih oblika kršćanske poruke i njezinog posredništva u Europi.

Da mladim ljudima u Europi približimo kršćansku poruku, moramo krenuti novim putevima. Engleski isusovci imaju zanimljivo iskustvo s *podcastom*. To su audio ili video dokumenti koji mogu biti preuzeti s interneta. Oni su vrlo popularni među mladima. Pod

naslovom www.pray-as-you-go.org nalaze se duhovni *Podcasts*, koji potiču na molitvu i razmatranje. Tijekom godine dana skinuto je s interneta više od dva milijuna takvih molitvenih poticaja. Raste i interes za online duhovne vježbe.

Porastom izbjeglištva i migracija pojavljuje se na novi način izazov međureligijskog dijaloga. U međureligijskom okolišu mora se i kršćanska poruka inkulturirati. Prošlih godina njemački isusovci posebno su se osposobili i angažirali na području kršćansko-islamskih razgovora. Žarišta međureligijskog susreta su zatvori. Isusovci, koji rade u dušobrižništvu “sa zatvorenicima koji se moraju vratiti u svoju domovinu”, krenuli su u pastoralnu novost međureligijske molitve u zatvorima. Arrupe bi se sigurno razveselio tom kreativnom nastavku njegove ideje o inkulturaciji.

4

Sukobi

Prigodom desete obljetnice smrti Pedra Arrupea njegov nasljednik Peter-Hans Kolvenbach u pismu cijeloj Družbi 18. siječnja 2001. napisao je da je Arrupe kao i svaki proročki svjedok bio znak protivljenja i da su ga ne samo unutar Družbe, nego i izvan nje neki krivo shvaćali ili ga uopće nisu razumjeli. Arrupe je od vremena sv. Ignacija najvoljeniji, ali i najviše osporavan general Družbe Isusove. On je morao provesti obnovu Reda koju je tražio 2. vatikanski koncil, uz mnoge protivštine iznutra i izvana.

Duh Sveti djeluje u prepirkama

Od Arrupea možemo dobro naučiti kako u sukobima ostati na duhovnoj razini. Sukobi mogu postati neizbježni i izazvani od Duha. To se jasno pokazuje u jednoj svađi nastaloj u ranoj kršćanskoj zajednici. Radilo se o pitanju moraju li se pokršteni nežidovi podvrći židovskom zakonu i dati se obrezati. Jedna – modernim jezikom govoreći – konzervativna grupa oko Petra odlučno je zastupala to mišljenje. Druga progresivna grupa oko Pavla vjerovala je, naprotiv, da se time ugrožava budućnost mlade Crkve. Djela apostolska izvješćuju da je nastalo «žestoko raspravljanje». Pavao se na početku svoga pisma Galaćanima osvrnuo na to raspravljanje. On se Kefi otvoreno suprotstavio – doslovno: “u lice sam mu se suprotstavio” (Gal 2,11).

Da se riješi sporno pitanje, sazvan je takozvani Apostolski koncil u Jeruzalemu. Nakon što su se čuli razni argumenti, došlo je do suglasja koje je ostalo zabilježeno: “Dakako, Duh Sveti i mi odlučili smo ne stavljati nikakva drugog tereta osim ovih potrebnih stvari: da se uzdržavate od mesa žrtvovana idolima, od krvi, od udavljenog i od bluda.” (Dj 15,28) Odluka je imala kompromisni karakter, u stvari Pavlovo se mišljenje ipak probilo. Izričito se spominje Duh Sveti: On djeluje i u sukobljavanju i u raspravljanju. Drugim riječima: da su se izbjegli konflikti i raspravljanja, Duh Sveti ne bi mogao djelovati.

Posve u tom duhu, Arrupe je shvaćao značenje kriza i konflikta tijekom crkvene povijesti: “Poteškoće, krize, čak i zablude bile

su, ako ne ishodište, onda barem povod za produbljenje nauka Crkve ili djelotvornije pastoralno djelovanje. Kako često se moglo zatim uskliknuti: *felix culpa!*” Možda je još prerano izreći *felix culpa* (Sretnoga li grijeha!) s obzirom na konflikte kroz koje se Arrupe morao probiti. Ipak jedno je sigurno: oni su iznijeli na svjetlo njegovu ljudsku čestitost i poniznost izvanredne mjere.

Unutarnji konflikti

Gianni La Bella je pokazao da je već u tridesetim godinama 20. stoljeća u Družbi Isusovoj bilo napetosti između konzervativne i progresivne struje. Te napetosti obilježile su 31. generalnu kongregaciju i njezinu provedbu. La Bella razlikuje tri grupacije: konzervativnu i progresivnu manjinu na rubovima, umjerenu i homogenu većinu u sredini. Ubrzo nakon izbora Arrupea za vrhovnog poglavara pojavila se s konzervativnog krila kritika na račun njegova vođenja Reda. Predbacivali su mu da ne upravlja dosta odlučno Redom i da je previše popustljiv prema odmetnicima. Kao nastavak 31. generalne kongregacije Arrupe je dao provesti sociološko istraživanje, takozvani “survey”, da se ustanovi stvarno stanje Reda. I ta primjena jedne “profane” znanosti na Red izazvala je prigovor. U svom prvom posjetu kao vrhovni poglavar u Francuskoj izazvao je uznemirenost svojom izjavom da jedan isusovac koji vjerno izvršava svoje duhovne obaveze nije automatski i dobar isusovac. U jednom nagovoru u Indiji preduhitrio je prigovor koji je protiv njega kolao naokolo: *Jedan je Bask osnovao Družbu Isusovu, a drugi Bask će ju uništiti.* “Samo da znate što neki misle o meni!”

U Španjolskoj je nakon građanskog rata i za vrijeme Frankove diktature nastala vrlo jaka polarizacija. Na jednom kongresu o Duhovnim vježbama u Loyoli u kolovozu 1966. okupilo se prije druge sjednice 31. generalne kongregacije oko 30 sudionika kongresa s delegatima Kongregacije. Oni su sastavili priopćenje jasnom kritizirajući Arrupeov način upravljanja Redom. U njemu se

govorilo o vjernosti autentičnom pozivu i slavnoj prošlosti Reda kojoj se treba vratiti.

Taj je dokument dospio u Vatikan. Stvorila se koalicija konzervativnih španjolskih biskupa, nekih članova vatikanske kurije i spomenutih španjolskih isusovaca, koji su se usprotivili Arrupeovim novinama. U Španjolskoj se pojavila prijetnja da se Red razdijeli na tradicionalne i progresivne isusovce. Početkom 1970. postojala je ozbiljna mogućnost osnivanja "Personalne provincije" s isusovcima "stroge opservancije". U toj situaciji sedam je španjolskih provincijala zajednički ponudilo Arrupeu svoje ostavke. Arrupe nije prihvatio ostavke s obrazloženjem: "Znam kome sam povjerovao." Za vrijeme trojednog putovanja Španjolskom u svibnju 1970. uspješno je riješio krizu. Opasnost od raskola je zaustavljena.

Bezgranično povjerenje

Arrupe je dosljedno odbijao kritiku na pojedine osobe. Kritika, tako je on uvijek ponovno naglašavao, mora biti usmjerena na stvarna pitanja. Njegovo povjerenje u druge ljude bilo je bezgranično. I kad je u nesporazumima s Vatikanom bilo za dokaza da su suradnici iz njegove najuže okoline vatikanskim službama odavali nutarnje informacije, nije povukao nikakve posljedice.

Arrupe je u svakom slučaju priznao da isusovci mogu i pogriješiti. To je s jedne strane ovisilo o posebnoj karizmi Reda, da se isusovci pošalju na žarišta duhovnih sukobljavanja i novih promjena. U jednoj kasnijoj, često citiranoj, izjavi na konferenciji za tisak na kraju 31. generalne kongregacije iskazao je svoje stajalište na ovaj način: “Ne želim opravdati svaku zabludu koju bismo mi isusovci mogli učiniti, ali najveća bi zabluda bila ustrajati u stanju nekog straha da se ne učine pogreške i tako jednostavno zakoče aktivnosti.”

Ukoliko mu je bilo ikako moguće, Arrupe je nastojao braniti isusovce koji su bili predmetom kritike bilo unutar Crkve, bilo izvan nje. On je to činio iz dubokog uvjerenja i solidarnosti. Nije uopće držao do političkih finesa: “Ako isusovac ima dojam da je njegov redovnički poglavar diplomat, tada je gotovo sa stvarnim odnosom.”

Arrupea su morali zanimati i konflikti u svezi teologije oslobođenja. Mnogi teolozi te struje bili su i jesu isusovci. Za Arrupea je

bilo karakteristično da je on zarana osjetio potrebu detaljnije se informirati o toj novoj teologiji. Tako je on zamolio 1976. godine p. Jona Sobrina da dođe u Rim te da mu u deset dana dadne neku vrstu privatne nastave o teologiji oslobođenja. P. Sobrino (poznati teolog i jedini član zajednice koji je preživio masakr na Sveučilištu 1989. u El Salvadoru, op. prev.) sjeća se njegovog profinjenog načina postavljanja pitanja: "Pogledajmo, jesam li to ispravno shvatio..." Arrupea su isto tako zanimali problemi koji su zaokupljali p. Sobrina. Na kraju je vodio još i brigu o plaćanju avionske karte: "Ne brinite. To sam ja uredio." Za p. Sobrina Arrupe je svetac u iskonskom smislu: on je uvijek najmanje mislio na sebe.

Isusovci i pape

Sv. Ignacije Lojolski je stavio Družbu Isusovu u posebni odnos prema papama. Ipak, u razumijevanju takozvanog četvrtog zavjeta poslušnosti prema papi ima pretjeranih i krivih predodžbi. Kao i ostali zavjeti on je točno opisan, određen i ograničen: odnosi se na “poslanja” koje papa pojedinim isusovcima ili cijeloj Družbi zajedno može povjeriti. Zanimljiva je s tim u vezi i jedna promjena u drugoj verziji Bule odobrenja Reda. Arrupe je uz to primijetio da je sv. Ignacije formulu “služiti Kristovu namjesniku” tamo sretno promijenio u “služiti Crkvi pod namjesnikom Kristovim.”

Unatoč tome ili možda i zbog te posebne povezanosti javljala se u povijesti u više navrata napetost između isusovačkog reda i pape. Kad je 1555. teatinac kardinal Gian Pietro Carafa izabran za papu, drhtale su sv. Ignaciju, prema jednom neposrednom svjedoku, sve kosti u tijelu. Carafa, novoizabran papa Pavao IV., smatrao se njegovim velikim protivnikom i Ignacije se je opravdano bojao da će ukinuti Red. To se stvarno dogodilo 1773. po papi Klementu XIV.

Godine 1814. papa Pio VII. opet će obnoviti Družbu Isusovu. U 19. stoljeću odnosi između Pia IX. i tadašnjeg generala Ivana Filipa Rothaana bili su obilježeni sukobima i nesporazumima. Pio X. je ozbiljno razmišljao o smjeni generala Franje Ksavera Wernza. I Pio XII. je pozivao isusovce više puta na red zbog “premodernih” ideja i odstupanja od uobičajenog naučavanja.

Odnosi između Arrupea i pape Pavla VI. bili su obilježeni uzajamnom naklonošću i poštivanjem. Papa Montini polagao je posebno povjerenje u Družbu Isusovu s kojim je povezana i posebna briga za usmjerenje Reda. U svome govoru na drugom zasjedanju 31. generalne kongregacije postavio je, uz mnoge pohvale, i neka kritička pitanja, prije svega o crkvenosti isusovaca.

U svom govoru prigodom otvaranja 32. generalne kongregacije 3. prosinca 1974. opisao je posebnu karizmu isusovačkog reda ovako: "Svugdje u Crkvi, na najtežim i najisturenijim frontama, kod ideoloških sukobljavanja, tamo gdje izbijaju socijalni sukobi, gdje se sukobljuju najdublje ljudske čežnje i vječna poruka Evanđelja, bili su i uvijek jesu isusovci." Time je Družba Isusova dobila posebno značenje za cijelu Crkvu. "Na Vašoj se Družbi može, tako reći, iščitavati životna snaga Crkve tijekom stoljeća. Ona je, možda, kao neki stožer oko kojeg se vrte teškoće i nemiri, nastojanja i inicijative, trajnost i uspjesi cijele Crkve." Otuda se može shvatiti velika pozornost kojom je Pavao VI. pratio već 31. i još više 32. generalnu kongregaciju.

Pitanje gradusa - stupnjeva

Poseban sukob nastao je između Pavla VI. i isusovačkog reda o takozvanom “pitanju o *gradusima*”. Pri tome se radilo o razlici dviju skupina članova, koja postoji od osnutka Reda: na jednoj strani su “profesi” koji moraju biti svećenici i polagati četvrti zavjet poslušnosti papi s obzirom na poslanja, a na drugoj su strani “pomoćnici”, koji mogu biti svećenici ili braća i ne polažu zavjet papi, s ograničenjem u nekim pravima. Za vrijeme pripreme 32. generalne kongregacije Red je pokazao jaku težnju da se ta razlika ukloni. Ta promjena pogađa Bulu utemeljenja te zadire u papinsko pravo i papa je mora odobriti.

Arrupe je na početku 32. generalne kongregacije 3. prosinca 1974. primio pismo kardinala državnog tajnika Jean-Marie Villetta u kome on priopćuje da Papa ne želi nikakve promjene u pitanju gradusa. Izgleda da je u pozadini bila bojazan da bi ukidanjem gradusa Red mogao izgubiti svoj svećenički karakter pa bi se pretvorio u neku vrstu sekularnog instituta.

Arrupe je vidio u Generalnoj kongregaciji i u Papi dvije instance koje su mu dane te im duguje poslušnost. Pismom kardinala Villetta o pitanju gradusa našao se u sukobu savjesti. Treba li Generalna kongregacija unaprijed to pitanje skinuti s dnevnog reda i uskratiti zajedničko savjetovanje? U tradiciji Družbe Isusove postoji načelo takozvane “reprezentacije” koja podložnicima dopušta predstavljanje predmeta poglavaru još jednom i nakon donesene odluke uz iznošenje protivnih razloga. Ipak, na koncu odluka

ostaje stvar poglavara. Čini se da je Arrupe pitanje gradusa htio obraditi na taj način. U svakom slučaju, on je pismo kardinala Villota do daljnjega zadržao. U jednom preliminarnom glasovanju 228 sudionika Generalne kongregacije izjasnilo se za to da se ta tema obradi i da se rezultat podastre Papi. Samo osmorica su bila protiv toga. Arrupe je pismo kardinala Villota podastro Generalnoj kongregaciji tek 16. prosinca. Jedan je sudionik u svom osvrtnu ovako protumačio Arrupeovo držanje: On je vrlo ozbiljno shvatio slobodu Kongregacije i poštivao ju kao sebi nadređenu.

U Vatikanu su činjenicu da se Generalna kongregacija bavila pitanjem gradusa shvatili kao uvredu jasnom napatku Pape. Arrupe je 20. veljače 1975. pozvan na audijenciju Pavla VI. Papa je djelovao vrlo ozbiljno, strogo i hladno. Nazočan je bio i zamjenik državnog tajnika Giovanni Benelli. Pavao VI. je naredio: "Sjednite i pišite što Vam mons. Benelli diktira." Papa se čudio što se Generalna kongregacija nije držala njegovog napatka i uopće započela raspravu o pitanju četvrtog zavjeta. On tu neće dopustiti nikakve promjene.

Arrupe je ostao veoma potresen ovim Papinim prijekorom. Kasnije se u razgovoru s Pedrom Miguelom Lametom vraćao na taj teški susret: "Onaj dan kad me je Papa pozvao, bio je vrlo tvrd, vjerujte mi, vrlo tvrd. Strašno! P. O'Keefe me je pratio, ali ga nisu pustili unutra. Papa mi je naredio da pišem. Htio sam govoriti, ali mi On nije dopustio. Zadržavao sam suze i pisao. Kad sam izašao van, udario sam u plač. Nisam mogao razumjeti takvo držanje. Naime, u nutrini mi je sve bilo jasno. Reakcija svih otaca okupljenih u Kongregaciji bila je vrlo lijepa. Već nakon nekoliko minuta bio sam posve miran." To podsjeća na izjavu sv. Ignacija da bi mu bilo do-

sta četvrt sata da nakon mogućeg ukinuća isusovačkog reda opet
pronađe svoj mir.

Zaoštrene poteškoće

Novo usmjerenje Reda po 32. generalnoj kongregaciji dovelo je do zaoštrenih poteškoća s Vatikanom. U jednom pismu kardinala državnog tajnika pokazala se zabrinutost da bi novi naglasak na promicanju pravde mogao ugroziti svećenički značaj Reda. Ipak, jedna odlučna spoznaja 32. generalne kongregacije jasno je pokazala da je borba za pravdu dio svećeničke službe.

Iz raznih strana svijeta, napose iz Južne Amerike, dolazile su u Rim pritužbe na političko angažiranje isusovaca. Prvi cjelovit prikaz ostvarivanja 32. generalne kongregacije trebala je napraviti 1978. godine Kongregacija prokuratora sastavljena od izabраних zastupnika iz provincija. Tih dana iznenada je umro papa Ivan Pavao I. Govorilo se da je umro s tekstom govora koji je pripremio za skupljene prokure u ruci. Taj govor sadržava i dijelove kritike. Arrupe je zamolio kardinala državnog tajnika za tekst, ali on je objasnio da on za to nije ovlašten. To mora odlučiti ili sljedeće konklave ili budući papa. Tako je isusovački red bio predmetom dulje diskusije za vrijeme konklava kojima je za papu izabran Karol Wojtyła. Ivan Pavao II. baštinió je time tako reći cijeli dosje svojih predšasnika o isusovačkom redu, ali imao je prema Redu puno distanciraniji odnos od Pavla VI.

Početakom 1980. Arrupe je odlučio, u skladu s novim odredbama 31. generalne kongregacije, zbog starosnih razloga odstupiti od službe generala Družbe Isusove. O tome je razgovarao sa svojim savjetnicima. Zatim je tražio mišljenje provincijala. Veli-

ka većina podupirala je njegovo povlačenje. Arrupe sada nije bio dužan obavijestiti Papu o nakani odstupanja i o sazivu Generalne kongregacije za izbor svoga nasljednika. On je to ipak učinio u audijenciji 18. travnja 1980. kao čin svoje posebne povezanosti i vjernosti nasljedniku sv. Petra. Papa je izrazio svoje iznenađenje. Htio je saznati od Arrupea što on u tom procesu može učiniti. "Sve što Vam se čini ispravno," odgovorio je Arrupe. "Vjerujete li da će me Družba poslušati?" pitao je Papa. Time je audijencija završila za samo 10 minuta.

Arrupe je provodio dane u velikoj napetosti i nesigurnosti. Prvog svibnja konačno je prispjelo vlastoručno Papino pismo s molbom da zaustavi započeti proces za saziv Generalne kongregacije. To ne bi bilo dobro ni za Crkvu, ni za Družbu. Podrobnije, kasnije. Ipak mjesecima ništa se nije događalo. Ponovno su kolale razne glasine. Jedna od tih nagoviještala je da Papa kani Arrupea skinuti. On je na to primijetio: "Ne vjerujem da će on to učiniti, ali ako učini, treba mi pet minuta da spremim svoje stvari i vratim se u Japan." Drugo jedno govorkanje koje se širilo bilo je da Ivan Pavao II. želi ukinuti isusovački red kao što je to učinio Klement XIV. 1773. godine. Tipično za Arrupea bilo je da u toj situaciji nedjeljom, kad bi Papa na putu u rimske župe automobilom prolazio ispred kurije, izađe na ulicu i naklonom ga pozdravi. Izgledalo je da ga Papa nijedanput nije primijetio.

Pravno gledajući Red se našao u izvanrednoj situaciji jer započeti proces povlačenja nije mogao biti zaustavljen. U tim okolnostima Arrupe je početkom 1980. obavljao duhovne vježbe. Molio je p. Luisa Gonzáleza, ravnatelja Instituta za ignacijevsku duhovnost u Rimu da ga osobno prati. P. González se sjeća, kako je

Arrupe pretposljednji dan duhovnih vježbi za razmatranja Muke Kristove doživio strašno iskustvo straha. On je to tumačio kao predosjećaj onoga što će ga stići.

30. prosinca Papa je kao obično slavio sv. misu na Silvestrovo u isusovačkoj crkvi Il Gesù u Rimu. U sakristiji su ga generalni asistenti usrdno molili da patra Generala primi u audijenciju kako bi se razjasnila situacija. Papa je obećao skorašnji odgovor po svom tajniku. Konačno je došlo do dviju audijencija, 13. siječnja i 13. travnja 1981. Papa se kritički izrazio o promjenama u Redu u vezi 2. vatikanskog koncila. Bio je zabrinut zbog tendencija razdora uzrokovanih političkim angažmanom nekih isusovaca u Nikaragvi. Još uvijek nije dao zeleno svjetlo za saziv Generalne kongregacije. Izgleda da je jedan od razloga za to bio i taj što se u Vatikanu računalo da bi p. Vincent O'Keefe ili p. Jean-Yves Calvez bili mogući Arrupeovi nasljednici. Obojicu su smatrali preprogresivnima i prevezanima za Arrupeovu liniju razmišljanja.

13. svibnja počinjen je atentat na papu Ivana Pavla II. na Trgu sv. Petra, što ga je tjednima prikovalo uz bolesničku postelju. Time su razgovori Arrupea i Pape ponovno zapeli. 7. kolovoza Arrupe je pretrpio pri svom povratku iz Azije moždani udar. Konstitucije predviđaju postavljanje generalnog vikara u slučaju ozbiljne bolesti patra generala. Za obnašanje te dužnosti imenovan je Vincent O'Keefe. Uskoro je postalo jasno da se ne može računati na brzi Arrupeov oporavak.

Papin zahvat

6. listopada 1981. kardinal državni tajnik Augustin Casaroli najavio je posjet Arrupeu s Papinom porukom. Bilo je upadno da je kardinal Casaroli pritom jednostavno zaobišao O'Keefa kao generalnog vikara. Ovaj je dočekaio kardinala i uveo ga u Arrupeovu bolesničku sobu. Kardinal Casaroli je tražio da ostane sam s patrom. Posjet je trajao samo nekoliko minuta. Ne rekavši ni riječi, kardinal Casaroli se dao izvesti do vrata. Kad je O'Keefe došao u Arrupeovu sobu, našao je Papino pismo na malom stoliću. Arrupe je plakao. Što je stajalo u pismu? Papa je priopćio Arrupeu da je imenovao "osobnog delegata" sa svim ovlastima koji će upravljati Družbom u njegovo ime i po njegovu nalogu. Delegat je bio Talijan p. Paolo Dezza. Zbog njegove poodmakle dobi, od 80 godina, Papa je imenovao pomoćnika: p. Giuseppa Pittau, isto Talijana, nekadašnjeg provincijala u Japanu.

Ivan Pavao II. i neki u Vatikanu računali su na neku vrstu pobune isusovaca zbog tih izvanrednih mjera. Ništa slično nije se dogodilo. Ali stvari se nisu mogle ni uljepšati. Postavljanje delegata izgledalo je kao duboko nepovjerenje Pape prema Arrupeu. 18 njemačkih isusovaca, među kojima je i p. Karl Rahner, napisali su puno poštovanja, ali ipak vrlo odrješito pismo Papi u kojem su rekli da im je vrlo teško u poduzetoj mjeri prepoznati prst Božji. Ugledni engleski tjednik *The Tablet* pisao je o brutalnoj uvredi jednom svetom, najobljubljenijem generalu od vremena sv. Ignacija.

P. Paolo Dezza je sazvao sastanak provincijala 23. veljače 1982. u Rimu. 27. veljače Papa je primio provincijale u Vatikanu i upravio

im je govor. Priznao je da trenutne okolnosti izgledaju “delikatne za upravljanje vašeg veoma zaslužnog Reda i objektivno to i jesu”. Imenovanje svojeg osobnog delegata označio je kao “iskušenje” koje su članovi Reda zaista primili u ignacijevskom duhu. Tada je Papa naglasio Arrupeovo uzorno držanje, njegovu velikodušnu spremnost prihvaćanja, njegov *fiat* pred voljom Božjom koja je od njega puno tražila, kako u nastupu njegove iznenadne i nepredvidive bolesti, tako i u odlukama donesenim od Sv. Stolice... U ovom za život i povijest vašeg Reda posebno svečanom trenutku, htio bih mu prenijeti zahvalnost Pape i Crkve.”

Ivan Pavao II. nagovijestio je saziv generalne kongregacije još 1982. godine. 33. generalna kongregacija mogla se konačno sastati 2. rujna 1983. Formalno je Pedro Arrupe još uvijek bio vrhovni poglavar. 13. rujna izabran je Peter-Hans Kolvenbach za njegovog nasljednika, u prvom krugu. On zacijelo nije bio kandidat Ivana Pavla II.

Plodnost u konfliktima

Pogleda li se povijest Crkve, uvijek je bilo korisne i plodne napetosti između karizme i službe u Crkvi. Redovi su pri tom bili na strani karizme u smislu slobodnog djelovanja Duha Božjega i izvan institucionalnog i hijerarhijskog ustroja Crkve. Osnivanje redova u pravilu je bilo povezano s karizmatičnim pojedincima. I crkvenopravno redovi imaju posebni status relativne neovisnosti o biskupima i biskupijama. Time su napetosti programirane. Zato se Arrupe ovako izrazio: “Ali ako se ima na pameti što je karizma i služenje Družbe Isusove, tu su, ljudski govoreći, konflikti neizbježni.” U konačnici oni su bili pozitivni, kako za Crkvu tako i za Red. I p. Ignacio Ellacuría vidio je konflikte Družbe Isusove pod vodstvom Pedra Arrupea u toj široj crkvenopovijesnoj perspektivi. “Uvijek je bilo u Crkvi napetosti između karizme redovničkog života i institucionalnijeg opreza hijerarhije, u cijeloj njezinoj povijesti, i u većini slučajeva ona se pokazala pozitivnom, ali to se uvijek tek kasnije moglo prepoznati.”

Upravo su napetosti i konflikti, dakle, ono što se pokazalo kao plodonosno. Spriječiti te konflikte, značilo bi spriječiti plodonosnost. Ellacuría govori o “većini slučajeva”. Ali time nije rečeno, da je svaki konflikt potreban i plodonosan. Konačno, važno je da se učinkovitost konflikata često može prepoznati tek kasnije. Možda je nama danas lakše prepoznati plodonosnost konflikata kojima je Pedro Arrupe bio izložen u odnosu s crkvenom hijerarhijom. Oni ulaze u težak proces ostvarenja Vatikanskog koncila u kojem je staro trebalo napustiti da novo može nastati. Arrupe je

sam taj proces usporedio s porođajnim mukama. Pri tome je aludirao na Isusove riječi: “Žena je žalosna kad rađa, jer je došao njezin čas, ali kad rodi dijete, više se ne sjeća muke zbog radosti što je rodila čovjeka na svijet.” (lv 16,21)

5

Univerzalnost

Američki astronaut Jim Lovell darovao je Pedru Arrupeu fotografiju koja prikazuje zemlju iz svemira. Bila je obješena u njegovom uredu pokraj portreta sv. Ignacija. Ta fotografija podsjećala ga je na dvije stvari: “Moramo imati izoštreni pogled za lokalne probleme, ali isto je tako potrebno te probleme ugraditi u svjetsku viziju.” Bio je uvjeren da samo takav pristup stvarima ima stvarnu budućnost.

To dvostruko motrište nalazi se i u razmatranju o Utjelovljenju u duhovnim vježbama. Ignacije ponajprije poziva sudionike na uživljavanje u perspektivu Triju Božanskih Osoba koje “promatraju površinu cijele kugle zemaljske, punu ljudi”. Govoreći modernim jezikom, sv. Ignacije se zauzima za jednu globalnu perspektivu koju u drugoj predvježbi, u predočavanju mjesta поближе opisuje: “Ovdje ću gledati širok i prostran svijet u kojem borave toliki i tako različiti ljudi.”

Ali u istoj predvježbi razmatranja o Utjelovljenju sv. Ignacije prelazi iz takozvane globalne perspektive u “kuću i stan naše mile Gospe u gradu Nazaretu, u pokrajini Galileji”. To ispreplitanje svjetske perspektive s mjesnom obilježava cijelu daljnju vježbu. Sv. Ignacije je bio vrlo svjestan opasnosti da se u tako sveobuhvatnoj viziji lako izgubi s vida konkretna, jednostavna stvarnost. Iz svjetske perspektive u provinciju. Time se već naznačuje da Božje djelo spasenja počinje u neznatnom. Tome odgovara Arrupeova svjetska vizija. Ona podsjeća na jedan princip sjevernoameričkog pokreta za mir: “Misliti globalno, a djelovati lokalno.”

“Što univerzalnije, to božanskije”

Univerzalnost je isusovačkom redu već od njegovih početaka, tako reći, položena u kolijevku. Krug prijatelja studenata u Parizu oko Ignacija iz Loyole potjecao je iz različitih europskih zemalja. Što je u zajedničkoj studentskoj sobi 1529. godine započelo, postalo je najveći globalni pothvat Katoličke Crkve u nadolazećem novom vijeku. Isusovački red je u svom začetku europski, a opet u svojoj dinamici svjetski. Tako piše u Konstitucijama reda: “Uvijek moramo biti spremni poći u različite krajeve svijeta.”

To svjetsko usmjerenje temelji se na jednom važnom načelu sv. Ignacija: “Što univerzalnije, to božanskije”. Što sada, u vremenu globalizacije, dobiva novo značenje, to je već Arrupeu bila odrednica vizije svijeta. Tako je on u jednom nagovoru, kratko nakon izbora za vrhovnog poglavara, iznio mnoge vidove onoga što se danas označuje kao globalizacija: “Vidimo da današnji svijet i onaj sutrašnji uvijek teži sve užem jedinstvu i mnogi fenomeni sve više poprimaju sveopći karakter. Također, vidimo da naš Red, koliko god bio malen, raspolaže relativno jakim snagama i po svojoj vlastitoj naravi ima mogućnost i obavezu djelovati kao jedinstveni organizam. Naš poziv traži da djelujemo kao cjelina. ... Naša univerzalnost ne sastoji se u tome da se naši moraju svugdje brinuti za sve, nego u tome da mi svi zajedno radimo na još većem djelu koje zahtijeva još uže jedinstvo.”

Ignacio Ellacuría govori za Arrupea “o univerzalnosti kao perspektivi”. On bi bez sumnje bio pozdravio što su isusovci već ne-

koliko godina zastupljeni u svjetskim vrhovima Ujedinjenih naroda i u svjetskim socijalnim forumima gdje se nastoji oko jednog pravednijeg oblika globalizacije. Iako rezultati tih ustanova u pravilu zaostaju za očekivanjima i potrebama, ipak su u najmanju ruku doveli do napretka u posvješćivanju problema. Ekonomski, socijalni i ekološki problemi ne mogu se danas više promatrati i obrađivati odijeljeno jedni od drugih. Siromašni prvi osjećaju posljedice promjene klime. S druge strane, siromaštvo je opasan otrov za okoliš. Pomoć razvoju je važna, no još je važnije pravedno oblikovanje svjetske trgovine. Arrupe je bio pionir u tim pitanjima.

Neograničenost u snovima i briga za sitnice u detaljima

Jedna od važnih vizija Koncila bila je rastuće jedinstvo čovječanstva. U toj perspektivi Koncil je opisao Crkvu kao: "Sakrament, znak i sredstvo najdubljeg jedinstva s Bogom, kao i jedinstva s cijelim čovječanstvom". To je bio još jedan izričaj novog odnosa Crkve i svijeta. Crkva se više ne shvaća u protivnosti svijetu, nego se ona želi staviti u službu ujedinjavanja i jedinstva. Time se ona otvara drugim kršćanskim Crkvama, drugim religijama, čak i nevjernicima. Novi izričaj otvorenosti nalazi se u pastoralnoj konstituciji Koncila *O Crkvi u suvremenom svijetu*. Tu se traži jedno pravednije oblikovanje međunarodnog poretka i jača međunarodna suradnja.

Arrupe vidi u tome posebni izazov za isusovački red u njegovoj univerzalnosti i fleksibilnosti: "Mi smo univerzalno tijelo, drugo- vi Isusovi, svjetski građani koji ne prihvaćaju usko provincijsko i nacionalno razmišljanje. Ova univerzalna vizija i svijest o pripadnosti jednom univerzalnom tijelu uvelike su pomogle u izbjegavanju inverzije koja suzuje horizont te probleme samo pogoršava i umnaža." I u pitanjima koja je Arrupe u jednom predavanju iznio mladima univerzalna perspektiva je odigrala važnu ulogu: "Tražiš li za svoj život svjetski horizont? Evangelizacija ne poznaje granice. Božji planovi imaju svjetsko mjerilo." S tim u svezi treba još jednom upozoriti na epitaf na grobu sv. Ignacija koji je Arrupe slobodno i kreativno preveo: "Svojstveno je Božanskom povezati krajnosti: neizmjernost snova i konkretnost detalja."

Na svojim mnogobrojnim putovanjima Arrupe je upoznao svijet kao malo tko. O njegovoj velikoj dalekovidnosti svjedoče njegove geopolitičke prosudbe. Tako je on već 1968. govorio o tome da će dominaciju SAD-a postepeno preuzeti Azija i napose Kina. Njegova je velika nada bila da bi se Kina mogla ponovno otvoriti kršćanstvu. U stvari već se nekoliko godina opaža novo vjersko buđenje u Kini. Iako još nema govora o vjerskoj slobodi, ipak se otvaraju neki prostori za kršćanske Crkve.

Univerzalnost kao perspektiva vodila je Arrupea i u njegovom promatranju povijesti. Sa suvremenim prirodnim znanostima polazi sa stajališta da je starost svemira 20.000 milijuna godina. Ako se 20.000 milijuna stavi na jednu crtu duljine od 20 kilometara, tada jedan milimetar odgovara 1.000 godina u svemiru. Time dva milimetra označuju povijest kršćanske vjere i evangelizacije prema 20 kilometara razvoja svemira. Arrupe si pri tom postavlja pitanje: "Ne nameće li se time neka slutnja - kad se to promatra - da smo mi tek posve na početku procesa evangelizacije?"

Novi međunarodni poredak

Arrupe se neprestano zgražao nad mogućnošću da ljudi mogu stvoriti pravedniji svijet, ali to ne žele. Nejednakost i nepravda nisu prirodna stanja, nego stvorena od ljudi i tu postoji odgovornost. Zato mora biti moguća promjena. Prijašnji predsjednik svjetske banke Robert McNamara potvrdio mu je da se problem ekstremnog siromaštva može riješiti, ali nedostaje politička volja.

Žalosno je da je mnogo toga što je Arrupe pred 30 godina rekao o stanju u svijetu još i danas aktualno. Na to donekle ukazuje sljedeća analiza: "Nisam ekonomist i stoga ne mogu prosuditi smisao jedne ili druge konkretne mjere. Ali ne treba biti stručnjak u ekonomiji da čovjek dobije uvid u ljudsku stvarnost koja se skriva iza složene tehnike.

Dvjema trećinama čovječanstva koje žive na Zemlji nedostaje dovoljno hrane, kuća, prikladno odijelo ili naobrazba i nemaju nikakvu mogućnost ostvariti ta temeljna prava ako se ne ustali jedan posve novi poredak i to bez odgađanja. Ne treba biti ekonomist da se shvati da se zahtjev za takvim posve novim poretkom ne tiče samo odnosa među zemljama, nego i ekstremno nepravdanih životnih uvjeta u unutarnjem ustrojstvu svake zemlje." Nije upitno: međunarodna zajednica koja dopušta da jedan mali broj njezinih članova raspolaze najvećim dijelom resursa, a druge ostavlja u strašnom siromaštvu treba radikalnu promjenu.

Arrupeova optužba na račun svjetske nepravde tijekom vremena se otkrivala sve više proročka. Na Euharistijskom kongresu

u Philadelphiji 1976. u svom govoru *Glad za kruhom i za Evanđeljem* nazvao je utrku za naoružanjem s obzirom na glad "sveopćom sramotom koju će nam buduće generacije s pravom nabijati na nos". K tomu treba primijetiti da danas svjetski troškovi za naoružanje iznose 900 milijardi eura, otprilike osmerostruko više od onoga što bogate zemlje daju kao pomoć zemljama u razvoju.

Arrupe je jednom samoga sebe nazvao nepopravljivim optimistom. Ipak, 1977. iznio je jedan prilično pesimističan pogled na budućnost. "Bogati postaju bogatiji, siromasi siromašniji: brojčana razlika između bogatih i siromašnih i kvalitativna razlika njihovih životnih standarda zadobiva gigantske razmjere. Kako se dugo tako može ići naprijed?" Mi danas živimo u toj budućnosti. Godine 1980. nagovijestio je – oslonivši se na jedan izvještaj svjetske banke – da će i prema optimističnim pretpostavkama gospodarskog razvoja na kraju 20. stoljeća 600 milijuna ljudi živjeti u apsolutnom siromaštvu. Danas imamo 1,1 milijardi ljudi koji moraju preživjeti s manje od jednog dolara na dan.

Proročki je pokazao potrošačko društvo kojem je sveopći cilj otvoriti i proširiti tržišta i profitirati. Time on pokazuje, daleko ispred svog vremena, model *neoliberalne globalizacije*. Isto tako kritizirao je zlouporabu prirode od strane čovjeka i ukazivao na granice prirodnih resursa. Bio je uvjeren da globalni problemi traže globalno rješenje. Zato je kontaktirao međunarodne organizacije i bio povezan s tadašnjim tajnikom Ujedinjenih naroda U Thantom.

Neoborivo je aktualna njegova kritika na račun međunarodnih konferencija koje su se bavile tim pitanjima, ali općenito dolazile samo do minimalnih rezultata. Te konferencije, naime, postav-

ljaju ispravne dijagnoze, ali ne uspijevaju doći do terapije: “Posve jasnim riječima i sve više oslonjenima na činjenice izriču da je naš svijet bolestan; da se može izliječiti samo radikalnim mjerama: da je potreban novi međunarodni poredak.”

Problemi razvoja nisu u prvom redu gospodarske naravi i prevažni su, ali ne može ih se prepustiti samo državama i stručnjacima. U predgovoru izvještaja Komisije Sjever-Jug Willyja Brandta Arrupe nalazi naznaku srži problema: “Nova generacija u svijetu treba više od gospodarskih rješenja: ona treba pokretačke ideje, nadu koja nadahnjuje i u kojoj se nazrijevaju prvi koraci do ostvarenja. Ona treba vjeru u čovjeka, vjeru u vrijednosti pravde, slobode, mira, međusobnog poštovanja, ljubavi, velikodušnosti, vjeru u prvenstvo razuma pred silom.” Arrupeu su to zadivljujuće riječi, ali ipak na 300 sljedećih stranica izvještaja ništa se od toga više nije osjećalo.

Za stvarno rješenje problema potrebna je temeljita promjena svijesti i vrijednosti. Arrupe oštroumno analizira: «Sadašnja zastrašujuća situacija svijeta uvelike se svodi na činjenicu da je u našem vremenu tehnički napredak i razvoj civilizacije išao brže od razvoja moralnih i etičkih snaga čovjeka.» Zato on vidi kao posebnu zadaću ojačati i povezivati etičke snage. Njegov je CREDO pri tom vrlo jednostavan: «Zlo se može pobijediti samo dobrim, mržnja ljubavlju, egoizam velikodušnošću; sve je to potrebno da se u ovaj konkretni svijet usadi pravednost.»

Kao i kasnije papa Ivan Pavao II. on je tražio globalizaciju solidarnosti: “Mi znamo da vapaj ljudi za pravdom i samoodređenjem ne bi smio više biti samo utopija, nego da bi se mogao približiti ostvarenju. Mi također znamo da solidarnost ljudi i jedinstvo

svijeta predstavljaju jedinu šansu da se osigura mir i blagostanje. Sučelice čovjeku potrošnje (*homo consumens*) stavlja čovjeka služenja (*homo serviens*).

Arrupe je bio uvjeren da je transcendentalna dimenzija vjere neophodna za promjenu strategije. Doprinos Crkve za njega nije na razini moći, nego na razini služenja. U vjernosti Isusovom putu mora pružati svjedočanstvo ljubavi. Najdublje Arrupeovo uvjerenje je da svijet treba jedan ogroman pokret ljubavi. Krajnja posljedica toga može biti predanje vlastitog života: "Ljubiti druge do spremnosti polaganja vlastitog života za njih: ovih nekoliko riječi sadrže ključ rješenja osobnih i svjetskih problema."

Civilizacija skromnosti

Arrupeu je bilo jasno da se socijalna i ekonomska kriza svijeta može riješiti jedino novim civilizacijskim modelom. Njegova utopija bila je “društvo skromnosti”. Skromnost i ograničen stil života pitanje je opstanka čovječanstva. Pri tome se ne radi o odricanju škrgućući zubima, nego o otkriću da svojevoljna ograničenja obogaćuju i usrećuju čovjeka.

Arrupe se tu susreće s vizijom civilizacije siromaštva kakvu je kratko prije nego je bio ubijen 1989. godine skicirao p. Ignacio Ellacuría. Tu on naglašava da rješenja svjetskih problema koje pružaju bogate zemlje sama po sebi ne mogu biti stvarna rješenja već zbog toga što ne mogu biti sveobuhvatno ostvarena. Jednostavno je nemoguć čak i približan način života u siromašnim zemljama Juga u odnosu na život u bogatim zemljama Sjevera jer za to nedostaju prirodni resursi i to bi dovelo do ekološkog globalnog kolapsa. Prihvatljiv model može biti samo sveobuhvatni projekt svjetskog poretka. Stoga se p. Ignacio Ellacuría zalaže za svjetsku civilizaciju siromaštva, za civilizaciju podijeljene skromnosti. Civilizacija siromaštva “čini sveopće zadovoljavanje temeljnih potreba načelom razvoja i principom zajedničke solidarnosti kao temeljem humanizacije.”

U tom svjetlu redovnički život i zavjeti dobivaju posve novu aktualnost. Po Arrupeovom mišljenju bez svojevoljnog ograničavanja nema budućnosti: “Najveća usluga koju redovnici danas mogu učiniti sastoji se u tome da štedljivim i skromnim životom

pružaju nepobitno svjedočanstvo protiv potrošačke ideologije i tako ponude svijetu autentično i oslobađajuće tumačenje Evanđelja svojim životom, za kojim svijet čezne. Osim toga, ograničeni stil života je to što svijet mora prihvatiti ako želi preživjeti.”

U novije vrijeme raste svijest o pogubnim posljedicama klimatskog zatoplivanja i nužnost zadiranja u promjenu modela produkcije i potrošnje. Pisac Karl Amery, koji je umro godine 2005., u svojoj je posljednjoj knjizi “Global Exit” (Globalni izlazak) iznio sljedeći zaključak: “Može se predvidjeti da će se svijet života kakav mi poznajemo i nastanjujemo tijekom dolazećih tisućljeća srušiti i postati nenastanjivim. Može se predvidjeti da će kršćanske Crkve vrlo brzo... potonuti u potpunu beznačajnost. Ta dva međusobno povezana vidika – jedan se u drugom odražava – rađaju snažnu šansu.” Amery je time htio naglasiti da moguće promjene da se spasi ugroženi planet Zemlja mogu proizaći iz kršćanske vjere i iz crkava.

Arrupe bi se sigurno pridružio toj viziji. Uvijek je ponovno je govorio o nužnosti “spašavanja planeta”. Kršćansko spasenje uključuje pravdu, mir i očuvanje stvorenog. “Moguć je drugačiji svijet,” glasi moto Svjetskog socijalnog foruma. Za to je potrebno mnogo malih konkretnih koraka pojedinaca, ali i sveopća vizija i svjetski pokret. Arrupe je u tom smislu računao na isusovački red, na muševce i žene, na one u “zajednicama kršćanskog života” (ZKŽ), na one u školama i sveučilištima, u udrugama volontera i na druge razne oblike rada, a povezane s Redom. To je mnoštvo od više milijuna ljudi. Ne bi li bilo moguće pozvati na spremnost u vidu vlastite obveze na pravila kojima bi se Arrupeova vizija društva skromnosti počela ostvarivati? Ne bismo li mogli razviti jed-

nu političku silu koja bi one koji odlučuju prisilila na zaokret? Erih Fried je to u jednoj pjesmi sažeto izrekao: “Tko želi da ovaj svijet ostane takav kakav jest, taj ne želi da on opstane.”

6

**Duhovno srce
Pedra Arrupea**

Isus Krist

Arrupeov uzor i zvijezda vodilja bio je Isus Krist koji mu je po duhovnim vježbama postajao sve prisniji. Krista iznutra poznavati, njega sve više ljubiti i njega nasljedovati – to je duhovni program duhovnih vježbi. U jednom intervjuu na televiziji Arrupe je na pitanje, tko je Isus Krist za njega, odgovorio vrlo spontano i oduševljeno: “Za mene je Isus Krist SVE... Uzmete li Krista iz mog života, sve će se urušiti kao tijelo kojemu se oduzmu skelet, glava i srce.”

Arrupe uvijek ponovno dolazi do mjesta u duhovnim vježbama gdje sv. Ignacije označuje Krista “kao naš uzor i naše pravilo”. U tom smislu Družba Isusova je institucionalno ostvarenje duhovnih vježbi. Nasljedovanje Krista u ignacijevskoj duhovnosti ima uvijek apostolsku dimenziju. Isus Krist ne želi biti samo “promatran”, nego poziva na djelovanje. On poziva da ga se nasljeduje. Pri tome se radi o suradnji u Božjem djelu spasenja u svijetu. *Hagamos redención* (doslovno “Otkupimo ljudski rod”) govore u razmatranju Utjelovljenja triju božanskih osoba neobično sažeto i snažno sučelice bijedi svijeta. Poziv je isusovca surađivati u Božjem projektu spasenja.

Arrupe je u jednom pismu o duhovnoj formaciji isusovca danas zapisao: “On jedino želi biti u jedinstvu s Kristom i s njim zajedno raditi za spasenje svijeta... Za nas isusovce Krist je ujedno primjer, put, oblik života i snaga; i to siromašni Krist, Bog koji služi Ocu sve do predanja samoga sebe.”

Duboko uvjeren u to da je Isus Krist i danas prisutan u svijetu, Arrupe traži razvijanje izvjesne vrhunaravne osjetljivosti za to gdje Gospodin jest, a gdje nije. Privilegirano mjesto susreta s Kristom za njega je euharistija. Slavljenje svete mise središte je njegova života. Rano ujutro slavio je sv. misu u istočnjačkom držanju tijela u svojoj "katedrali", maloj privatnoj kapelici. Njegove kontemplativne mise trajale su ponekad i dva sata. Nakon toga je s časnom braćom u Kuriji prisustvovao koncelebraciji zajednice. Njegova pobožnost, prema riječima jednog subrata, bila je pobožnost sveca. U Euharistiji on pronalazi Krista koji živi među nama. Dan bez slavljenja euharistije ne može si zamisliti. S tim u vezi jednom je žestoko reagirao: potpuno neshvatljive bile su mu ideje određenih ljudi koji se udaljuju od sv. mise i svete Pričesti i to još žele teološki opravdati. "Volio bih vidjeti sv. Ignacija kad bi čuo takav besmisao!"

Drugo mjesto gdje nas Gospodin očekuje jest kod najsiromašnijih, među izbjeglicama, prezrenima. Isus se s njima identificirao. Tako on govori u velikom govoru o Sudu: "Što ste učinili jednom od moje najmanje braće, meni ste učinili." (Mt 25,40). Sv. Ignacije je stavio u središte duhovnih vježbi "siromašnog i poniznog Isusa". Time je opcija za siromašne i borba za vjeru i pravdu kristološki utemeljena.

Potresno svjedočanstvo povezanosti s Kristom jest *Molitva Kristu našem uzoru* na kraju njegovog predavanja *Karakteristika naše Družbe* iz 1979. godine. Ta je molitva posve u duhu duhovnih vježbi razgovor s Kristom, kao što prijatelj razgovara s prijateljem: "Tvoje Evanđelje pokazuje tvoje muževno ponašanje, tvrd prema sebi u odricanju i napornom djelovanju, ali za druge puno prijateljstva i ispunjeno iscrpljujućom težnjom za služenjem." I ne htijući Pedro Arrupe opisao je samoga sebe.

Povezivanje suprotnosti

Ignacijevska duhovnost je dijalektički napeta među suprotnostima. Arrupe je tako opisao te binome napetosti: “Molitva i rad, zauzetost za vlastitu savršenost i za onu bližnjega; upotreba vrhunaravnih i ljudskih sredstava; pluralizam i jedinstvo; osobno nastojanje i potpuna ovisnost o Bogu; siromaštvo i raspolaganje najdjelotvornijim sredstvima; zauzetost na lokalnoj razini i univerzalnost.” Načelo jedinstva koje te suprotnosti drži u plodnoj napetosti jest Isus Krist, Utjelovljeni Sin Božji, u kojem je božanska i ljudska narav nepomiješano i nerazdijeljeno ujedinjena.

U svojoj propovijedi prigodom proslave svoje 50. obljetnice redovničkog života Arrupe uz Abrahama i sv. Pavla spominje i sv. Franju Ksaverskog kao duhovni uzor. Za Franju Ksaverskog stvarni izvor njegove apostolske energije bilo je pouzdanje u Boga: “Što više čovjek stavlja svoje pouzdanje u sebe samoga i svoje vlastite snage, to će manje snage imati.” To podsjeća na jednu maksimu koja se pripisuje sv. Ignaciju: “Pouzdam se u Boga kao da uspjeh tvoga posla posve ovisi o tebi, a ne o Bogu; ali sav svoj napor usmjeri na to kao da ti nećeš ništa učiniti, nego će Bog sam sve napraviti.” Sv. Ignacije je ovdje pouzdanje u Boga i uporabu vlastitih sposobnosti dijalektički isprepleo: kod upotrebe svojih vlastitih sposobnosti i mogućnosti moram uvijek biti svjestan da konačan uspjeh ovisi o Bogu, i u najvećem pouzdanju u Boga ne smijem zaboraviti osobno, prema svojim silama, zdušno surađivati. P. Pierre Teilhard de Chardin SJ je s tim povezano osnovno držanje dobro označio kao “angažiranu opuštenost”. Kratko to bi se držanje

moglo i tako opisati: tiče se mene, ali ne ovisi o meni. Ne moram spašavati svijet. Ipak, Bog me poziva surađivati na izgradnji njegova kraljevstva u svijetu.

To isto vrijedi za međusobni odnos vjere i pravde. Borba za pravdu izvire neposredno iz vjere. Ipak, kršćanska vjera dodaje tom angažmanu nešto bitno: "Htjeti riješiti goleme probleme našeg vremena samo gospodarskim, tehnološkim i političkim mjerama gdje posvema nedostaje ljubav nošena vjerom, jest nagomilavanje djela, ali ne *sicut oportet* (kako je primjereno)." Te mjere se odnose isključivo na materijalnu stranu. Po vjeri dolazi duhovna dimenzija pouzdanja u Boga.

Iz tih napetih odnosa nastaje najveća apostolska uspješnost. Bitno je pri tome da se napetost zadrži, a ne ukloni. Ako se uteg na jednoj strani učvrsti, potrebno je drugu stranu ojačati. U govoru sv. Ignacija to znači *agere contra* (raditi protiv). U zadnjim godinama obnašanja službe vrhovnog poglavara Arrupe je osjetio opasnost od aktivizma u isusovačkom redu, pri čemu je prikraćena molitva i ukorijenjenost u Bogu. Na kraju Kongregacije prokuratora 1980. naglasio je potrebu čvrstog duhovnog života. On kaže: "Potrebno je više molitve, osobne, produbljene i duge molitve." I zajednički oblici molitve mogu tome pripomoći.

U svom zadnjem i dirljivom govoru suradnicima Isusovačke službe za izbjeglice u Tajlandu, dan prije moždanog udara, naglasio je kontemplativni dio: "Molim vas, budite hrabri! Htio bih još jedno reći. Nemojte zaboraviti! Molite, molite puno. Ovi problemi se ne rješavaju isključivo ljudskim naporima. Iznosim vam stvari koje su meni važne, poruku koja je možda moj labuđi pjev

Družbi Isusovoj. Kad se nalazimo na fronti jednog novog apostolata Družbe Isusove, tada nam je potrebno svjetlo Duha Svetoga... Vjerujem da je potrebno bitno jedinstvo u Duhu za jedan apostolat koji se rađa... I mi prolazimo kroz te porođajne muke... prije nego se taj apostolat rodi.”

Milost nesigurnosti

Možda je najvažnija Arrupeova duhovna poruka sažeta u rečenici: “Gospodin nam još nikada nije bio tako bliz jer još nikada nismo bili tako nesigurni.” Na prvi pogled ta povezanost nije jasna: Kako može nesigurnost značiti veću blizinu Isusu Kristu? Ne oslobađa li njegova blizina od straha i nesigurnosti? “Gospodine, ostani s nama jer se približava večer,” kažu učenici iz Emausa nepoznatom strancu u kome se krije Gospodin.

Da tu izreku razumijemo, važno je uzeti u obzir konkretnu situaciju: “Sitz im Leben”. Arrupe ju je prvi puta izrekao u jednom euharistijskom slavlju u siromašnoj četvrti Latinske Amerike. On se prisjeća: “U ovoj nesigurnosti koja se odnosi na materijalne pretpostavke, ali i u ugroženosti ljudi koji vjeruju da su doživjeli prisutnost Gospodina i sigurnost koju bi sv. Pavao danas opet nazvao ludošću.”

Aluzija na sv. Pavla upućuje na prvu poslanicu Korinćanima u kojoj apostol označuje križ kao ludost mudrima ovoga svijeta, ali vjernicima snagu Božju. “Mi propovijedamo Krista raspetoga, slabazan za Židove, ludost za pogane.” (1 Kor 1,23) Zanimljivo je da sv. Pavao ovdje ističe društveno podrijetlo kršćanske zajednice. “Promatrajte, braćo, sebe koji ste pozvani! Nema vas ni mnogo na ljudsku mudrih, ni mnogo moćnih, ni mnogo plemenitih. Naprotiv, što je ludo u očima svijeta, izabra Bog da posrami mudre; što je slabo u očima svijeta, izabra Bog da posrami jake.” (1 Kor 1,26)... Da kršćani dolaze iz nižih slojeva nije slučajno, već je to poveza-

no sa spasiteljskim planom Božjim: “Što je neplemenito i prezira vrijedno u očima svijeta izabra Bog: ono što nije da uništi ono što nešto jest.” (1 Kor 1,28)

Latinoamerička teologija oslobođenja nanovo je otkrila ključno značenje siromaštva u kršćanskoj povijesti spasenja. Peruanski teolog Gustavo Gutiérrez, koji se s pravom naziva ocem teologije oslobođenja, uveo je u razumijevanje siromaštva jednu važnu razliku. On razlikuje siromaštvo kao posljedicu nepravde od siromaštva kao duhovnog djetinjstva. Protiv siromaštva koje siromasima uskraćuje ono što potrebno za život moramo se boriti i ono mora biti nadvladano. Siromaštvo kao iskustvo vlastite bijede i ovisnosti o Bogu je, naprotiv, duhovna krepost. Među ovim oblicima siromaštva postoji neka veza. Materijalno siromaštvo može lakše dovesti do siromaštva duhovnog djetinjstva pred Bogom. U tom duhu treba razumjeti Isusova blaženstva, kao i one riječi: “Jao vama...” “Blago vama siromasi, jer je vaše kraljevstvo Božje... Ali jao vama koji ste bogati; jer vi nemate više nikakvu utjehu očekivati.” (Lk 6,20–24)

Arrupe je imao neprevarljiv osjećaj za to da je pitanje siromaštva sudbinsko pitanje kršćanske vjere. Iz toga mu postaje jasno zašto je sv. Ignacije Lojolski veliku važnost posvetio pravilima siromaštva u Redu. Tako se pojavljuje dijalektika između blizine Gospodinove i nesigurnosti te u jednom nagovoru Arrupe talijanskim isusovcima na temu *Jednostavan stil života* citira jedno pismo sv. Ignacija: “Za nas je siguran i nužan put (za obnovu sveopće Crkve), tako lišeni svega, koliko je moguće, slijediti našeg Gospodina, kao što nam je sam dao primjer.” Arrupe je ovako protumačio tu izjavu: “Iz velike ljudske nesigurnosti nastaje neslomiva sigurnost u Boga. Siromaštvo nas pripravlja da živimo ljubav jer

stvarno siromaštvo čovjeka osposobljava da se bližnjemu daruje ne samo onim što ima, nego i onim što jest.”

Tu dotičemo središnju točku Arrupeove duhovnosti. Ljudska nesigurnost pretpostavka je iskustva sigurnosti u Boga. Siromaštvo znači nesigurnost. Stoga siromaštvo posreduje iskustvo blizine Božje. Ali siromaštvo i osposobljava čovjeka da bude “čovjek za druge”, da daje ne samo ono što ima, nego ono što on jest, da se on sam daruje. To darivanje u ljubavi dolazi do punine u predanju vlastitog života: “Nema veće ljubavi od ove, nego kad netko život svoj predaje za svoje prijatelje.”

Otuda se rađaju posljedice za Crkvu. Ona se ne smije u svom služenju povezati s moći, nego mora ići Isusovim putem: to je put odricanja i darivanja. Moć uništava vjerodostojnost svjedočenja. Vjerodostojno je samo svjedočanstvo ljubavi sve do predanja vlastitog života. Tako Arrupe naglašava da je za kršćanina uvjerenje o vlastitoj nemoći nešto posve nužno. Ta se nemoć pokazuje u solidarnosti s onima koji nemaju moć.

To iskustvo osobne ovisnosti i nemoći bilo je kod Arrupea u godinama njegove bolesti sve izraženije. Sve je manje govorio. Na kraju mu je ostala još samo rečenica: “Soy un pobre hombre.” (“Ja sam siromašan čovjek.”)

To postepeno nestajanje povezano je s jednim tajanstvenim ižarivanjem. I u godinama njegove bolesti i u postepenom gubljenju naravnih sposobnosti broj posjetilaca nije se smanjivao. Oni koji su doživljavali patra Arrupea osjećali su nešto od Božjeg otajstva u ljudskoj nemoći.

Uz pomoć svojih najbližih formulirao je u tjednima prije 33. generalne kongregacije svoju osobnu i duhovnu oporuku Družbi Isusovoj. On sam nije je mogao izreći, ali bio je u Dvorani generalne kongregacije dok je regionalni asistent Ignacio Iglesias čitao tekst: “Više nego ikada osjećam se sada u Božjoj ruci. To sam cijeli svoj život, od mladosti, želio. Sada ipak postoji jedna razlika: danas svu inicijativu ima Bog. Znati i osjećati da sam potpuno u Božjim rukama zaista je jedno duboko duhovno iskustvo.” Njegov jedini ideal tijekom osamnaest godina službe vrhovnog poglavara Družbe Isusove bio je punim srcem služiti Gospodinu i njegovoj Crkvi. “Sigurno je bilo i pogrešaka, u prvom redu mojih vlastitih, ali da je bilo i velikog napretka – u osobnom obraćenju, u apostolatu, u brizi za siromahe i izbjeglice – to ostaje trajna činjenica.” Posebno spominje vjernost i poslušnost Crkvi i Papi zadnjih godina. Prikazuje Gospodinu za Družbu Isusovu ostatak svog života, svoje molitve i bolešću nametnute mu patnje. I iz dubine srca izgovara molitvu predanja iz Duhovnih vježbi, koja se u njegovoj bolesti na njemu sve više ostvarivala: “Uzmi, Gospodine, i primi svu moju slobodu, moju pamet, moj razum i svu moju volju, sve što imam i posjedujem: Ti si mi to dao, Tebi, Gospodine, sve vraćam; sve je tvoje, raspoložiti sa svime po svojoj volji. Daj mi samo svoju ljubav i milost, i to mi je dosta.”

LITERATURA

Im Dienst des Evangeliums. Ausgewählte Schriften von p. Pedro Arrupe SJ, P.Hans Zwiefelhofer SJ, München 1987.

Arrupe Pedro, Mein Weg und mein Glaube, Ein Gespräch mit Jean-Claude Dietsch SJ, Ostfildern 1981.

Arrupe Pedro, Taj nevjerojatni Japan, Biblioteka Obnovljenog života 14, Zagreb 1978.

P. Pedro Arrupe DI, Isti Isus: Isus Evandjelja i Isus Euharistije, Mala knjižica HKDPD, niz 7/98, Zagreb 1998.

Arrupe Pedro: Predavanja i smjernice u nizu "Naš način postupanja", Provincijalat HPDI, Zagreb.

El modo nuestro de proceder – Naš način postupanja, 1979
br. 1 (2. izdanje 1999. br.18)

O posebnoj pripravi za svećeničko ređenje, 1979 br. 2

Ukorijenjeni i utemeljeni u ljubavi, 1981 br. 3

Mjesni poglavar i njegova apostolska misija, 1981 br. 5

Trojstveno nadahnuće ignacijevske karizme, 1980 br. 6

Uputa o duhovnom odgoju naših, 1968 br. 7

Neke točke o duhovnoj obnovi Družbe, 1971 br. 8

Apostolska misija kao ključ Ignacijevske karizme, 1974 br. 9

Isusovačka služba za izbjeglice, 1994 br. 12

Pedro Arrupe, Unser Zeugnis muss glaubwürdig sein, Ostfildern 1981.

Pedro Miguel Lamet, Arrupe una explosión en la Iglesia, Madrid 1986.

Offen für die Zeichen der Zeit, Pedro Arrupe im Zeugnis seiner Mitarbeiter, Kevelaer 1986.

Jean-Yves Calvez, Glaube und Gerechtigkeit, München 1987.

Jean-Yves Calvez, Le père Arrupe, L'Église après le Concile, Paris 1997.

Pedro Arrupe, Un uomo per gli altri, Gianni La Bella, Società edit.

Mulino, Bologna 2007 – str.1084

Pedro Arrupe, Generaloberer, biographische Perspektiven, Gianni La Bella/ Martin Maier (Hg), Herder 2008

O autoru

P. Martin Maier SJ rođen 1960., dr. teologije s radom o Teologiji oslobođenja p. Ignacija Ellacuría i p. Jana Sobrina. Od 1998. izdavač i glavni urednik časopisa “Stimmen der Zeit” iz Münchena. Povremeni predavač na Centralno-američkom sveučilištu u San Salvadoru i na Centre Sèvres u Parizu. Od 2015. superior isusovačke zajednice u Bruxellesu i tajnik europskih aktivnosti u JESC (Isusovački europski socijalni centar).

“Eksplozija u Crkvi” – tako označuje jedan španjolski životopisac Pedra Arrupea. Taj Bask, rođen prije 110 godina, kao vrhovni poglavar od 1965. do 1983. neobično je obilježio Družbu Isusovu u 20. stoljeću i obnavljao je u duhu 2. vatikanskog koncila. Mnogima je postao duhovni svjetionik i preko granica svog Reda.

P. Martin Maier opisuje Arrupeov životni put i posebno stavlja naglasak na njegovo aktualiziranje ignacijevske karizme u suvremenom svijetu.

Sva prava pridržana.

Nijedan se dio ove knjige ne smije umnožavati, fotokopirati, reproducirati ni prenositi u bilo kakvu obliku (elektronički, mehanički i sl.) bez prethodne pisane suglasnosti nakladnika.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001092016.

Tiskano u Hrvatskoj, veljača 2021.